

ΤΜΗΜΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

FACHBEREICH FÜR DEUTSCHE SPRACHE UND LITERATUR
UNIVERSITÄT ATHEN

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

DEUTSCHE ROMANTIK

TRANSFORMATIONEN UND TRANSGRESSIONEN

ΑΘΗΝΑ / ATHEN
2012

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ / PROGRAMM.....	5
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ / FREITAG, 14.12.2012	5
ΣΑΒΒΑΤΟ / SAMSTAG, 15.12.2012	6
ΚΥΡΙΑΚΗ / SONNTAG, 16.12.2012.....	8
ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ / ABSTRACTS.....	11
Μηνάς Ι. Αλεξιάδης.....	11
Μία σημαντική ρομαντική όπερα: <i>Ο Βαμπύρ</i> του Heinrich Marschner.....	11
Minas I. Alexiadis.....	11
Eine bedeutende romantische Oper: <i>Der Vampyr</i> von Heinrich Marschner	11
Αντρέας Αρντ.....	12
Το φιλοσοφικό προφίλ του πρώιμου Ρομαντισμού	12
Andreas Arndt	12
Das philosophische Profil der Frühromantik	12
Σοφία Αυγερινού.....	13
Ο γαλλικός Σουρεαλισμός ως κληρονόμος του πρώιμου γερμανικού Ρομαντισμού.....	13
Sofia Avgerinou	13
Der französische Surrealismus als Erbe der deutschen Frühromantik.....	14
Μίχαελ Βαϊτς.....	14
Φωτεινή πατρίδα: η τρομακτική σταδιοδρομία ενός ρομαντικού τρόπου σκέψης.....	14
Michael Weitz	15
Helle Heimat: Zur unheimlichen Karriere einer romantischen Denkgewohnheit	15
Χρυσάνθη Γαστεράτου.....	15
Σημειώσεις για τον γερμανικό Ρομαντισμό στα περιοδικά του 19ου αιώνα. Η περίπτωση Χάϊνε.	15
Chrysanthi Gasteratou	16
Notizen zur Rezeption der Deutschen Romantik in griechischen Zeitschriften des 19. Jahrhunderts. Der Fall Heine	16
Τάνια Δασκαρόλη	16
Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857) και ο Martin Opitz (1597-1639) σε ρομαντική συνοδοιπορία. Σχόλιο στο <i>Διάλογο</i> (1825)	16
Tania Daskaroli	17
Dionysios Solomos (1798-1857) und Martin Opitz (1597-1639) auf romantischer Wanderung. Anmerkungen zum <i>Dialog</i> (1825)	17
Κώστας Ιωαννίδης.....	17
Μεταξύ Wundt και Πλωτίνου: Οραση, θέαση και ωραίο στα θεωρητικά κείμενα του Γεωργίου Βιζυηνού ...	17
Kostas Ioannidis	18
Zwischen Wundt und Plotin: Orasis, Theasis und das Schöne in den theoretischen Texten von Georg Vizyinos	18
Κατερίνα Καρακάση.....	18
Hermann Broch ή ο Ρομαντισμός	18

Katerina Karakassi	19
Hermann Broch oder die Romantik.....	19
Δημήτρης Καρύδας	19
Απόλυτος αναστοχασμός – δυναμοποιούσα κριτική – καθολική ποίηση: γιά το ποιητολογικό πρόγραμμα του πρώιμου γερμανικού Ρομαντισμού	19
Dimtris Karydas	20
Absolute Reflexion – potenzierende Kritik –Universalpoesie: zum poetologischen Programm der deutschen Frühromantik.....	20
Κωνσταντίνος Κοτσιαρός	20
«Εν τέλει κάθε Ποίηση είναι Μετάφραση» (Νοβάλις). Μεταφραστική θεωρία και πράξη στον γερμανικό Ρομαντισμό.	20
Konstantinos Kotsiaros.....	21
„Am Ende ist alle Poesie Übersetzung“ (Novalis). Theorie und Praxis der Übersetzung in der deutschen Romantik.	21
Όλγα Λασκαρίδου	22
Το φάσμα της Αλεξάνδρειας. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης και ο γερμανικός ρομαντισμός	22
Olga Laskaridou	22
Das Phantom von Alexandria. Konstantin Kavafis und die deutsche Romantik.....	22
Μιχαήλ Λειβαδιώτης	23
Δυο ζακυνθινές ανθολογίες της Rahel Varnhagen.....	23
Michail Leivadiotis.....	23
Zwei Anthologien aus Zakynthos mit Briefen und Gedanken von Rahel Varnhagen	24
Στέφαν Λίντινγκερ.....	24
Ο ανθρακωρύχος. Το ποίημα του Brentano <i>Εαρινή κραυγή εκ βαθέων ενός δούλου</i> στο πλαίσιο ποιημάτων του Ρομαντισμού με θεματική συνάφεια	24
Stephan Lindinger	25
Der Bergmann. Brentanos <i>Frühlingsschrei eines Knechtes aus der Tiefe</i> im Kontext motivisch verwandter Gedichte der Romantik	25
Βίλχελμ Μπέννινγκ.....	25
«Nein, kein Ende! Kein Ende!» Ο χρόνος του ρομαντικού έρωτα στο <i>Faust I</i>	25
Wilhelm Benning.....	26
„Nein, kein Ende! Kein Ende!“ Die Zeit der romantischen Liebe im <i>Faust I</i>	26
Χάϊνριχ Μπόσσε	26
Η προϊστορία της Loreley	26
Heinrich Bosse.....	27
Das Vorleben der Loreley	27
Μαρία Μπρούνερ	28
«Το παιχνίδι με την καθαρά ρομαντική διανοητική σύγχυση». Η περίπτωση Helmut Krausser	28
María Brunner	28
„Kokettieren mit pur romantischer Geistesverwirrung.“ Der Fall H. Krausser.....	28

Ίλσε Νάγκελσμυτ	29
Bettina von Arnim – Caroline von Günderrode. Το κεφάλαιο της «αιωρήσεως»: Η γυναίκα του 18ου και 19ου αιώνα που διαμορφώνεται ως υποκείμενο	29
Ilse Nagelschmidt	29
Bettina von Arnim – Caroline von Günderrode. Das <i>Schwebe</i> -Kapitel: Die zum Subjekt werdende Frau des 18. und beginnenden 19. Jahrhunderts	30
Γεώργιος Ξηροπαΐδης	30
Η βαθμιαία διείσδυση του υψηλού στην τέχνη	30
Georg Xiropaidis	31
Das allmähliche Eindringen des Erhabenen in die Kunst. Von Kant über Schiller zu Kleist	31
Ιωάννης Πάγκαλος	32
Η ιδιότυπη περίπτωση του γερμανικού Ρομαντισμού στην παιδική και νεανική λογοτεχνία και η μη-πρόσληψή του στην Ελλάδα	32
Ioannis Pangalos	32
Der eigentümliche Fall der deutschen Romantik in der Kinder- und Jugendliteratur und seine Nicht-rezeption in Griechenland	32
Αλεξάνδρα Ρασιδάκη	33
Ζητήματα ταυτότητας και η ρητορική του ηρωισμού: E.T.A. Hoffmann και Γεώργιος Βιζυηνός	33
Alexandra Rassidakis	34
Identitätsproblematik und das heroische Narrativ: E.T.A. Hoffmann und Georgios Vizyinos	34
Ούρσουλα Ρέννερ Χένκε	35
Το ρομαντικό διήγημα <i>Turksib</i> (2007) του Lutz Seiler	35
Ursula Renner Henke	35
Lutz Seilers schwarzromantische Erzählung "Turksib" (2007)	35
Γιώργος Σαγκριώτης	36
Αντανακλάσεις και αντικατοπτρισμοί. Από τον πρώιμο στον ύστερο γερμανικό Ρομαντισμό	36
Georgios Sagriotis	36
Reflexionen und Widerspiegelungen. Von der Früh- zur Spätromantik	36
Χριστίνα Σεραφείμ	37
Παραλλαγές της αποπλάνησης σε κείμενα του γερμανικού ρομαντισμού	37
Christina Serafim	38
Variationen der Verführung. Am Beispiel ausgewählter Erzählungen der deutschen Romantik	38
Γιοάχιμ Τάιζεν	39
«Και ζήσαν αυτοί καλά ...». Ο Ludwig Uhland για παράδειγμα	39
Joachim Theisen	39
"Und wenn sie nicht gestorben sind ..." Uhland zum Beispiel	39
Ευαγγελία Τσιαβού	39
Η σωματικότητα στο έργο του F. Schlegel <i>Lucinde</i>	40
Evangelia Tsiavou	40

Κörperlichkeit in F. Schlegels <i>Lucinde</i>	40
Μάρκο Χίλεμαν	40
Ο Ποιητής και ο Κόσμος: για την πρόσληψη ενός ποιήματος του Friedrich Schiller στα συμφραζόμενα του ελληνικού Ρομαντισμού	40
Marco Hillemann.....	41
Der Dichter und die Welt: über die Rezeption eines Gedichtes von Friedrich Schiller im Kontext der griechischen Romantik	41
Αναστασία Χουρναζίδη	41
Η αλληγορία του ονείρου στο έργο του Novalis <i>Heinrich von Ofterdingen</i>	42
Anastasia Chournazidi	42
Die Allegorie des Traums im Werk von Novalis <i>Heinrich von Ofterdingen</i>	42
ΣΥΝΕΔΡΟΙ	44
TAGUNGSTEILNEHMER	45
Σημειώσεις / Notizen	46

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ / PROGRAMM

- Deutsch
- ❖ Ελληνικά

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ / FREITAG, 14.12.2012

10.00.-11.00 Εγγραφές Συνέδρων / Registrierung der Teilnehmer

Συντονισμός / Moderation: Κατερίνα Μητραλέξη / Katherina Mitralexi

11.00 -11.30 Χαιρετισμοί / Grußworte

- 11.30 -12.10 Αντρέας Αρντ / Andreas Arndt (Berlin / Βερολίνο)

Das philosophische Profil der Frühromantik

Το φιλοσοφικό προφίλ του πρώιμου Ρομαντισμού

- 12.10-12.30 Δημήτρης Καρύδας / Dimitris Karydas (Berlin / Βερολίνο)

Absolute Reflexion – potenzierende Kritik – Universalpoesie:
zum poetologischen Programm der deutschen Frühromantik

Απόλυτος αναστοχασμός – δυναμοποιούσα κριτική – καθολική ποίηση: για το ποιητολογικό πρόγραμμα του πρώιμου γερμανικού Ρομαντισμού

12.30-12.50 Συζήτηση / Diskussion

13.00 *Gemeinsames Mittagessen*

Συντονισμός / Moderation: Όλγα Λασκαρίδου / Olga Laskaridou

- 16.00-16.20 Χάινριχ Μπόσσε / Heinrich Bosse (Freiburg / Φράμπουργκ)

Das Vorleben der Loreley

Η προϊστορία της Loreley

- 16.20-16.40 Ίλσε Νάγκελσμιντ / Ilse Nagelschmidt (Leipzig / Λειψία)

Bettina von Arnim – Caroline von Günderrode. Das „Schwebe“- Kapitel: Die zum Subjekt werdende Frau des 18. und beginnenden 19. Jahrhunderts

Bettina von Arnim – Caroline von Günderrode. Το κεφάλαιο της «αιωρήσεως»: Η γυναίκα του 18ου και 19ου αιώνα που διαμορφώνεται ως υποκείμενο

- 16.40-17.00 Ευαγγελία Τσιαβού / Evangelia Tsiavou (Athen / Αθήνα)

Körperlichkeit in F. Schlegels „Lucinde“

Η σωματικότητα στο έργο του F. Schlegel «Lucinde»

17.00-17.20 Συζήτηση / Diskussion

17.20-17.35 *Μικρό διάλειμμα / Kleine Pause*

Συντονισμός / Moderation: Μίχαελ Βάιτς / Michael Weitz

- 17.35-17.55 Γοάχιμ Τάιζεν / Joachim Theisen (Athen / Αθήνα)
„Und wenn sie nicht gestorben sind ...“. Uhland zum Beispiel
«Και ζήσαν αυτοί καλά ...». Ο Ludwig Uhland για παράδειγμα
- 17.55-18.15 Στέφαν Λίντινγκερ / Stefan Lindinger (Athen / Αθήνα)
Der Bergmann. Brentanos *Frühlingsschrei eines Knechtes aus der Tiefe*
im Kontext motivisch verwandter Gedichte der Romantik
Ο ανθρακωρύχος. Το ποίημα του Brentano *Εαρινή κραυγή εκ βαθέων*
ενός δούλου στο πλαίσιο ποιημάτων του Ρομαντισμού με θεματική
συνάφεια

18.15-18.35 Συζήτηση / Diskussion

18.35-19.05 *Διάλειμμα για καφέ / Kaffeepause*

Συντονισμός / Moderation: Γοάχιμ Τάιζεν / Joachim Theisen

- 19.05-19.25 Μίχαελ Βάιτς / Michael Weitz (Athen / Αθήνα)
Helle Heimat: Zur unheimlichen Karriere einer romantischen Denkgewohnheit
Φωτεινή πατρίδα: η τρομακτική σταδιοδρομία ενός ρομαντικού τρόπου σκέψης
- 19.25-19.45 Όλγα Λασκαρίδου / Olga Laskaridou (Athen / Αθήνα)
Das Phantom von Alexandria. Konstantin Kavafis und die deutsche Romantik
Το φάσμα της Αλεξάνδρειας. Ο Κωνσταντίνος Καβάφης και ο γερμανικός Ρομαντισμός
- 19.45-20.05 Συζήτηση / Diskussion

ΣΑΒΒΑΤΟ / SAMSTAG, 15.12.2012

Συντονισμός / Moderation: Αναστασία Αντωνοπούλου / Anastasia Antonopoulou

- ❖ 10.00-10.20 Γιώργος Ξηροπαΐδης / Georg Xiropaidis (Athen / Αθήνα)
Η βαθμιαία διείσδυση του υψηλού στην τέχνη. Από τον Kant στον Schiller και στον Kleist
Das allmähliche Eindringen des Erhabenen in die Kunst. Von Kant

---

über Schiller zu Kleist

- ❖ 10.20-10.40 Γιώργος Σαγκριώτης / Georgios Sagriotis (Athen / Αθήνα)
Αντανακλάσεις και αντικατοπτρισμοί. Από τον πρώιμο στον ύστερο
γερμανικό Ρομαντισμό
Reflexionen und Widerspiegelungen. Von der Früh- zur Spätroman-
tik

10.40-11.00 Συζήτηση / Diskussion

11.00-11.30 *Διάλειμμα για καφέ / Kaffeepause*

Συντονισμός / Moderation: Κατερίνα Μητραλέξη / Katherina Mitralexi

- ❖ 11.30-11.50 Κώστας Ιωαννίδης / Kostas Ioannidis (Ioannina / Ιωάννινα)
Μεταξύ Wundt και Πλωτίνου: Όραση, θέαση και ωραίο στα θεωρη-
τικά κείμενα του Γεωργίου Βιζυηνού
Zwischen Wundt und Plotin: Orasis, Theasis und das Schöne in den
theoretischen Texten von Georgios Vizyinos.

- ❖ 11.50-12.10 Αλεξάνδρα Ρασιδάκη / Alexandra Rassidakis (Thessaloniki / Θεσσα-
λονίκη)
Ζητήματα ταυτότητας και η ρητορική του ηρωισμού: E.T.A.
Hoffmann και Γεώργιος Βιζυηνός
Identitätsproblematik und das heroische Narrativ: E.T.A. Hoffmann
und Georgios Vizyinos

- ❖ 12.10-12.30 Αναστασία Δασκαρόλη / Anastasia Daskaroli (Athen / Αθήνα)
Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857) και ο Martin Opitz (1597-1639)
σε ρομαντική συνοδοιπορία. Σχόλιο στο *Διάλογο* (1825)
Dionysios Solomos (1798-1857) und Martin Opitz (1597-1639) in
romantischer Wanderung. Anmerkungen zum *Dialog* (1825)

12.30-13.00 Συζήτηση / Diskussion

Διάλειμμα / Mittagspause

Συντονισμός / Moderation: Αλεξάνδρα Ρασιδάκη / Alexandra Rassidakis

- 16.00-16.40 Βίλχελμ Μπέννινγκ / Wilhelm Benning (Athen / Αθήνα)
„Nein, kein Ende! Kein Ende!“ Die Zeit der romantischen Liebe im
Faust I
«Nein, kein Ende! Kein Ende!» Ο χρόνος του ρομαντικού έρωτα στο
Faust I
- 16.40-17.00 Κατερίνα Καρακάση / Katerina Karakassi (Athen / Αθήνα)
Hermann Broch oder die Romantik

Hermann Broch ή ο Ρομαντισμός

17.00-17.20 Συζήτηση / Diskussion

17.20-17.50 *Διάλειμμα για καφέ/ Kaffeepause*

Συντονισμός / Moderation: Στέφαν Λίντινγκερ / Stefan Lindinger

- 17.50-18.10 Μαρία Μπρούνερ / Maria Brunner (Schwäbisch-Gmünd / Σβέμπις-Γκμουντ)
„Kokettieren mit pur romantischer Geistesverwirrung“. Der Fall H. Krausser
«Το παιχνίδι με την καθαρά ρομαντική διανοητική σύγχυση». Η περίπτωση Helmut Krausser
- 18.10-18.30 Ούρσουλα Ρένερ Χένκε / Ursula Renner Henke (Essen-Duisburg / Έσσεν-Ντούισμπουργκ)
Lutz Seilers schwarzromantische Erzählung *Turksib* (2007)
Το ρομαντικό διήγημα *Turksib* (2007) του Lutz Seiler
- 18.30-18.50 Συζήτηση / Diskussion

18.50-19.05 *Μικρό διάλειμμα / Kleine Pause*

Συντονισμός / Moderation: Αναστασία Δασκαρόλη / Anastasia Daskaroli

- 19.05-19.25 Μηνάς Ι. Αλεξιάδης / Minas I. Alexiadis (Athen / Αθήνα)
Eine bedeutende romantische Oper: *Der Vampyr* von Heinrich Marschner
Μία σημαντική ρομαντική όπερα: *Ο Βαμπίρ* του Heinrich Marschner
- 19.25-19.35 Συζήτηση / Diskussion

20.00 *Gemeinsames Abendessen*

ΚΥΡΙΑΚΗ / SONNTAG, 16.12.2012

Συντονισμός / Moderation: Εύη Πετροπούλου / Evi Petropoulou

- ❖ 10.00-10.20 Μάρκο Χίλεμαν / Marco Hillemann (Berlin / Βερολίνο)
Ο Ποιητής και ο Κόσμος: για την πρόσληψη ενός ποιήματος του Friedrich Schiller στα συμφραζόμενα του ελληνικού Ρομαντισμού
Der Dichter und die Welt: über die Rezeption eines Gedichtes von Friedrich Schiller im Kontext der griechischen Romantik
- ❖ 10.20-10.40 Ιωάννης Πάγκαλος/ Jiannis Pangalos (Thessaloniki / Θεσσαλονίκη)
Η ιδιότυπη περίπτωση του γερμανικού Ρομαντισμού στην παιδική

και νεανική λογοτεχνία και η μη-πρόσληψή του στην Ελλάδα

Der eigentümliche Fall der deutschen Romantik in der Kinder- und Jugendliteratur und seine Nicht-Rezeption in Griechenland

10.40-11.00 Συζήτηση / Diskussion

11.00-11.30 *Διάλειμμα / Kaffeepause*

Συντονισμός / Moderation: : Αναστασία Δασκαρόλη / Anastasia Daskaroli

- ❖ 11.30-11.50 Μιχαήλ Λειβαδιώτης / Michail Leivadiotis (Berlin / Βερολίνο)
Δύο ζακυνθινές ανθολογίες της Rahel Varnhagen
Zwei Anthologien aus Zakynthos von Briefen und Gedanken von Rahel Varnhagen
- ❖ 11.50-12.10 Χρυσάνθη Γαστεράτου / Chrysanthi Gasteratou (Athen / Αθήνα)
Σημειώσεις για τον γερμανικό Ρομαντισμό στα περιοδικά του 19ου αιώνα. Η περίπτωση Χάινε.
Notizen zur Rezeption der deutschen Romantik in griechischen Zeitschriften des 19. Jahrhunderts. Der Fall Heine.

12.10-12.30 Συζήτηση / Diskussion

12.30-12.45 *Μικρό διάλειμμα / Kleine Pause*

Συντονισμός / Moderation: Όλγα Λασκαρίδου / Olga Laskaridou

- ❖ 12.45-13.05 Κωνσταντίνος Κοτσιαρός / Konstantinos Kotsiaros (Korfu / Κέρκυρα)
«Εν τέλει κάθε Ποίηση είναι Μετάφραση» (Novalis). Μεταφραστική θεωρία και πράξη στον γερμανικό Ρομαντισμό
„Am Ende ist alle Poesie Übersetzung“ (Novalis). Theorie und Praxis der Übersetzung in der deutschen Romantik
- ❖ 13.05-13.25 Αναστασία Χουρναζίδη / Anastasia Chournazidi (Athen / Αθήνα)
Η αλληγορία του ονείρου στο έργο του Novalis *Heinrich von Ofterdingen*
Die Allegorie des Traums im Werk von Novalis *Heinrich von Ofterdingen*

13.25-13.45 Συζήτηση / Diskussion

13.45-14.15 *Διάλειμμα / Kaffeepause*

Συντονισμός / Moderation: Κατερίνα Καρακάση / Katerina Karakassi

- ❖ 14.15-14.35 Χριστίνα Σεραφείμ / Christina Serafim (Thessaloniki / Θεσσαλονίκη)
Παραλλαγές της αποπλάνησης σε κείμενα του γερμανικού Ρομαντι-

σμού

Variationen der Verführung. Am Beispiel ausgewählter Erzählungen der deutschen Romantik

- ❖ 14.35-14.55 Σοφία Αυγερινού / Sofia Avgerinou (Athen / Αθήνα)
Ο γαλλικός Σουρεαλισμός ως κληρονόμος του πρώιμου γερμανικού Ρομαντισμού
Der französische Surrealismus als Erbe der deutschen Frühromantik
- 14.55-15.15 Συζήτηση / Diskussion
- 15.15-16.00 Συζήτηση – Συμπεράσματα / Abschlussdiskussion

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ / ABSTRACTS

ΜΗΝΑΣ Ι. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΜΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΟΠΕΡΑ: *Ο ΒΑΜΠΙΡ* ΤΟΥ HEINRICH MARSCHNER

Η τυπικά ρομαντική δίπρακτη όπερα *Ο Βαμπίρ* (ή *Το Βαμπίρ*) / *Der Vampyr* (Πρεμιέρα 1828, Λειψία) του γερμανού συνθέτη Heinrich Marschner (Τσίταου, 16 Αυγούστου 1795 – Ανόβερο, 16 Δεκεμβρίου 1861) είναι συνδεδεμένη με το είδος της «λογοτεχνίας της φρίκης»: Το ποιητικό κείμενο (του Wilhelm August Wohlbrück) βασίζεται στο θεατρικό έργο *Der Vampyr oder die Todten-Braut* (1822) του Heinrich Ludwig Ritter, το οποίο με τη σειρά του αποτελεί δραματοποίηση του διηγήματος *The Vampyre: A Tale* (1819) του John William Polidori. Σε αυτήν την παρουσίαση συζητούνται κυρίως οι μουσικές ιδιαιτερότητες, η ιδιοματικότητα και τα χαρακτηριστικά αυτής της όπερας. Κατά τον 19ο αιώνα η έννοια του Ρομαντικού βρισκόταν κυρίως στην πλασματικότητα, στο «θαυμασιακό» και το φανταστικό στοιχείο. Υπ' αυτήν την έννοια είναι καθοριστικό το πώς και πότε εμφανίστηκε η φιγούρα του βαμπίρ στις λαϊκές δοξασίες και το πώς αυτή εισχώρησε στη λογοτεχνία και κυρίως στα μουσικοθεατρικά έργα του λεγομένου «Μαύρου Ρομαντισμού».

MINAS I. ALEXIADIS

Universität Athen

EINE BEDEUTENDE ROMANTISCHE OPER: *DER VAMPYR* VON HEINRICH MARSCHNER

Die typisch romantische zweiaktige Oper *Der Vampyr* (Uraufführung 1828 in Leipzig) des deutschen Komponisten Heinrich Marschner ist mit dem Genre der Schauerliteratur verknüpft; das Libretto von Wilhelm August Wohlbrück basiert auf dem Schauspiel *Der Vampyr oder die Todten-Braut* (1822) von Heinrich Ludwig Ritter, das wiederum eine Dramatisierung der Erzählung *The Vampyre: A Tale* (1819) von John William Polidori ist. In diesem Vortrag werden vor allem die musikalischen Besonderheiten, die Eigenartigkeit und die Charakteristika dieser Oper besprochen. Im 19. Jahrhundert bestand das Romantische vorwiegend in der Fiktivität, dem Mirakulösen und Wunderbaren. Dementsprechend ist es maßgebend, wie und wann die Figur des Vampirs im Volksglauben auftauchte und wie sie sich in der Literatur und vor allem in den musiktheatralischen Werken der so genannten „schwarzen Romantik“ eingefügt hat.

ANTREAS APNT

Πανεπιστήμιο Χούμπολντ Βερολίνου

ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Κατά τα τελευταία 15 χρόνια το φιλοσοφικό προφίλ του πρώιμου Ρομαντισμού (Frühromantik) αναδεικνύεται όλο και περισσότερο σε αντικείμενο φιλοσοφικών ερευνών και συζητήσεων. Ενώ η παλαιότερη έρευνα – ακολουθώντας την κρίση του Hegel στις *Παραδόσεις Αισθητικής* (*Vorlesungen über die Ästhetik*)– τόνιζε την επίδραση του Fichte στον Ρομαντισμό και κατ' επέκταση την εξάρτηση του ρεύματος αυτού από τον μείζονα γερμανό φιλόσοφο, αντιθέτως η έρευνα των συνθηκών („Konstellationsforschung“) για τις απαρχές του αποκαλούμενου «Γερμανικού Ιδεαλισμού», με εμπνευστή τον Dieter Henrich, έδωσε έμφαση στην αντίθεση μεταξύ του πρώιμου Ρομαντισμού και της «φιλοσοφίας των θεμελιωδών αρχών» των Reinhold και Fichte, συγχρόνως όμως υπογράμμισε τη σημασία του προβληματισμού σχετικά με την αυτοσυνειδησία (Manfred Frank), κυρίως όσον αφορά τον Novalis. Η κατ' αυτόν τον τρόπο συντελούμενη ένταξη του πρώιμου Ρομαντισμού στο κίνημα της μετακαντιανής φιλοσοφίας συνηγορεί στη διαπίστωση ότι ο πρώιμος Ρομαντισμός οπωσδήποτε δεν είναι ένας φιλοσοφικός παράδρομος αλλά μάλλον αναπόσπαστο συστατικό μέρος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας. Ο πρώιμος Ρομαντισμός είναι πρωτοποριακός υπό την έννοια ότι στους θεωρητικούς του πειραματισμούς προλαμβάνει πολλαπλώς ύστερους στοχασμούς του Hegel, και κατ' επέκταση γειτνιάζει με τη σκέψη του – όπως στην περίπτωση της φιλοσοφίας του Schleiermacher. Ο πρώιμος Ρομαντισμός είναι ιδιόσυστατος και δεν εξαρτάται καθόλου από τον Fichte, καθώς πηγάζει από μια αντιπαράθεση με τον Kant – σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, από όσο επιβεβαιώνει η έως τώρα έρευνα.

ANDREAS ARNDT

Humboldt Universität zu Berlin

DAS PHILOSOPHISCHE PROFIL DER FRÜHRÖMANTIK

Das philosophische Profil der Frühromantik ist in den letzten 15 Jahren vermehrt zum Gegenstand philosophischer Forschungen und Diskussionen geworden. Während die ältere Forschung – darin einem Urteil Hegels in seinen *Vorlesungen über die Ästhetik* folgend – den Einfluss Fichtes bzw. eine Abhängigkeit von Fichte betont hatte, ist im Gefolge der von Dieter Henrich inspirierten „Konstellationsforschung“ zu den Ursprüngen des sogenannten „Deutschen Idealismus“ der Akzent auf den Gegensatz der Frühromantik zur „Grundsatzphilosophie“ Reinholds und Fichtes gelegt, zugleich aber, vor allem in Bezug auf Novalis, die Bedeutung der Selbstbewusstseinsproblematik betont worden (Manfred Frank). Die damit vollzogene Einbettung der Frühromantik in die Bewegung der nachkantischen Philosophie kann den Blick dafür schärfen, dass es sich keineswegs um einen philosophischen Seitenweg handelt; vielmehr ist die Frühromantik integraler

Bestandteil der Klassischen Deutschen Philosophie. Sie ist avantgardistisch in dem Sinne, dass sie in ihren theoretischen Experimenten vielfach spätere Hegelsche Denkfiguren antizipiert bzw. – wie in Schleiermachers frühromantisch inspirierter Philosophie – in die Nachbarschaft Hegels gerät. Dabei ist sie eigenständig und keineswegs von Fichte abhängig, indem sie – viel stärker, als es die bisherige Forschung wahrgenommen hatte – aus einer Auseinandersetzung mit Kant hervorgeht.

ΣΟΦΙΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Ως ένα από τα σημαντικότερα κινήματα του Μοντερνισμού, στο πλαίσιο του οποίου υποστηρίχθηκε η διάλυση του έλλογου υποκειμένου και της πίστης σε μια αρμονική κοσμική τάξη, ο Σουρεαλισμός, εκ πρώτης όψεως, δε μοιάζει να συνδέεται με τον πρώιμο γερμανικό Ρομαντισμό. Ο τελευταίος, υπό την επίδραση μιας ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αισιοδοξίας, δεν αμφισβήτησε τη σύνδεση του ανθρώπου με κάποιο υπερβατικό υποκείμενο (είτε πρόκειται για τη φύση, είτε για το Θείο, είτε για την κοινότητα του λαού κ.ά.). Αλλά και η υπεροχή του δημιουργού καλλιτέχνη και η προσέγγισή του στο Θείο αντιπαρατίθενται στην εκπεφρασμένη απαξίωση του Εγώ και του συγγραφέα, την οποία προβάλλει ο Σουρεαλισμός. Ωστόσο, η ενασχόληση με τη σουρεαλιστική Ποιητική, ιδίως με τα *μανιφέστα* του André Breton, αποδεικνύει ότι τα σημεία επαφής είναι πολύ περισσότερα από τις διαφορές ανάμεσα στα δύο κινήματα – που άλλωστε είχαν και τα δύο συναίσθηση του πρωτοποριακού τους χαρακτήρα. Στα *Μανιφέστα του Σουρεαλισμού* ο Breton αναφέρεται ρητώς στους γερμανούς Ρομαντικούς, αλλά δεν είναι μόνο αυτό: οι βασικές σκέψεις του Σουρεαλισμού μοιάζουν σχεδόν να επικαλύπτονται με εκείνες του Ρομαντισμού, ιδιαιτέρως του πρώιμου Ρομαντισμού του Novalis και του Friedrich Schlegel. Αναφέρουμε ενδεικτικά το ενδιαφέρον για το μη-έλλογο και το θαυμαστό, την τρέλα και το όνειρο, την πίστη ότι η διάλυση του Εγώ αντιστοιχεί σε ένα ανώτερο επίπεδο αλήθειας, την εξύψωση της φαντασίας, την προσπάθεια να απελευθερωθεί η γλώσσα από τους εξαναγκασμούς της εργαλειακής λογικής, την ιδιαίτερη σημασία που αποδίδουν και τα δύο κινήματα στην Ποιητική, το νέο πρότυπο που προωθούν, αναφορικά με τη γυναίκα και τον έρωτα. Η παρούσα ανακοίνωση επικεντρώνεται στον γαλλικό λογοτεχνικό Σουρεαλισμό και στο πώς αυτός προσέλαβε τον πρώιμο γερμανικό Ρομαντισμό, ιδίως όσον αφορά τις θεμελιώδεις έννοιες του ονείρου, της φαντασίας και της γλώσσας.

SOFIA AVGERINOU

Universität Athen

DER FRANZÖSISCHE SURREALISMUS ALS ERBE DER DEUTSCHEN FRÜHROMANTIK

Als eine der wichtigsten Bewegungen der Moderne, wo die Auflösung des rationalen Subjekts und des Glaubens an eine harmonische Weltordnung postuliert wurde, lässt sich der Surrealismus auf den ersten Blick schwer mit der deutschen Frühromantik verbinden. Letztere hat die Anknüpfung des Menschen an ein transzendentes Subjekt (sei es die Natur, das Göttliche, die Volksgemeinschaft u.a.) im Zeichen eines künstlerischen Optimismus nicht bezweifelt. Auch die Vorherrschaft des schöpferischen Künstlers und seine Annäherung ans Göttliche stehen der ausgesprochenen Abwertung des Ichs und der Autorinstanz gegenüber, die sich beim Surrealismus kundtut. Jedoch ergibt die Beschäftigung mit der surrealistischen Poetik, hauptsächlich den Manifesten André Bretons, dass nicht nur Unterschiede zwischen den beiden Bewegungen festzuhalten sind. Immerhin haben sich ja beide Bewegungen als Avantgarde verstanden. Nicht nur nimmt Breton in seinen Manifesten des Surrealismus auf die deutschen Romantiker direkt Bezug: vielmehr scheinen die grundlegenden Gedanken des Surrealismus mit denen der Romantik, insbesondere der Frühromantik von Novalis und Friedrich Schlegel, beinahe deckungsgleich zu sein. Zu nennen sind hier das Interesse am Irrationalen und Wunderbaren, an Wahnsinn und Traum, der Glaube, dass die Auflösung des Ichs einer höheren Wahrheitsstufe entspricht, die Verherrlichung der Einbildungskraft, die Bemühung, die Sprache von zweckrationalistischen Zwängen zu befreien, die besondere Bedeutung, die beide der Poetik beimessen, das neue Liebes- und Frauenbild, das die Surrealisten und die Romantiker propagieren. Der Vortrag konzentriert sich auf den französischen literarischen Surrealismus und seine Rezeption der deutschen Frühromantik, insbesondere was die Grundbegriffe Traum, Einbildungskraft und Sprache betrifft.

ΜΙΧΑΕΛ ΒΑΪΤΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ: Η ΤΡΟΜΑΚΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΕΝΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΣΚΕΨΗΣ

Δεν εκπλήσσει η γοητεία που ασκεί το Φανταστικό του Ρομαντισμού και μάλιστα σε συγγραφείς όπως η Terézia Mora και η Zsuzsa Bánk, των οποίων τα κείμενα δημιουργούν ένα πεδίο συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ της ζωής στη σημερινή Γερμανία αφενός και της ανάμνησης της παλαιότερης πατρίδας αφετέρου. Σε αυτά τα κείμενα, η πατρίδα μετατρέπεται ως επί το πλείστον σε κάτι αδιόρατα ξένο, το οποίο όμως είναι διαρκώς παρόν. Ανεπαίσθητα γλιστρά μέσα στη ζωή των πρωταγωνιστών και μεταβάλλει το λογοτεχνικό σκηνικό σε τρομακτικό, σκοτεινό φάντασμα που μοιάζει σαν να βγήκε από τα διηγήματα του Hoffmann. Βεβαίως, η πατρίδα ρίχνει τη σκιά της στη ζωή μόνον επειδή στην ξενιτιά λάμπει τόσο ελκυστικά «φωτεινά», σαν τα μάτια της Κλάρας, που έμεινε στην πατρίδα, στο διήγημα *Der Sandmann* του Hoffmann. Η

εισήγησή μου ανιχνεύει τη ρομαντική σημειολογία του αποπλανητικού «φωτεινού», ξεκινώντας από το φανταστικό, διερευνώντας στη συνέχεια την επεξεργασμένη της νεο-ρομαντική μορφή στον συγγραφέα Hermann Hesse (και στο μυθιστόρημά του *Demian*) και καταλήγοντας στην πρόσληψή της από σύγχρονους συγγραφείς, όπως π.χ. την Zsuzsa Bánk (*Die hellen Tage*). Η εισήγηση φωτίζει τόσο τον τρόπο σκέψης περί πατρίδας όσο και τον τρόπο σκέψης του γερμανικού Ρομαντισμού, με τον οποίο, όσο και εάν σε πολλούς φαίνεται ξένος, κάποιοι συγγραφείς με ξενικά ονόματα δικαιολογημένα αισθάνονται πολύ οικεία.

MICHAEL WEITZ

Universität Athen

HELLE HEIMAT: ZUR UNHEIMLICHEN KARRIERE EINER ROMANTISCHEN DENKGWÖHNHEIT

Dass die romantische Phantastik gerade ein Faszinosum für Autorinnen wie Terézia Mora und Zsuzsa Bánk darstellt, deren Texte ein Spannungsfeld zwischen dem Leben in deutscher Gegenwart und erinnelter ehemaliger Heimat aufbauen, überrascht nicht. Die Heimat ist in diesen Texten zumeist zu einem unsichtbar Fremden geworden, das gleichwohl stets präsent ist. Heimlich schleicht sie sich in das Leben der Protagonisten ein und verwandelt die literarische Szenerie in einen unheimlichen, dunklen Hoffmanesken Spuk. Sie verdunkelt das Leben freilich nur, weil sie in der Ferne so attraktiv „hell“ wie die Augen der in der Heimat verbliebenen Verlobten Klara aus Hoffmanns *Sandmann* leuchtet. In meinem Vortrag verfolge ich die romantische Semantik des verführerisch Hellen von der romantischen Phantastik über dessen neuromantische Bearbeitung bei Hermann Hesse (*Demian*) und dessen aktuelle Aufnahme bei Gegenwartsautoren wie etwa Zsuzsa Bánk (*Die hellen Tage*). Damit erhellt der Vortrag sowohl ein wenig von der Denkgewohnheit Heimat als auch von der Denkgewohnheit Deutsche Romantik, bei der sich, so fremd sie vielen erscheinen mag, so manche Autorinnen und Autoren mit fremd klingenden Namen aus guten Gründen recht zu Hause fühlen.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΓΑΣΤΕΡΑΤΟΥ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ ΣΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΧΑΪΝΕ.

Ένα από τα σημαντικά χαρακτηριστικά του Ρομαντισμού είναι και η εξιδανίκευση της τέχνης και συνεπώς η μεγέθυνση του καλλιτεχνικού υποκειμένου, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την συζήτηση περί «ιδιοφυΐας» (Genie). Σε αυτό το πλαίσιο τίθεται το ερώτημα σχετικά με την κατασκευή του προφίλ του ρομαντικού καλλιτέχνη, ένα ερώτημα,

το οποίο θα επιχειρηθεί να απαντηθεί χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα την ενθουσιώδη υποδοχή του Χάινριχ Χάινε στον ελληνικό τύπο του 19ου αιώνα. Η κριτική θεώρηση του αφιερώματος στον γερμανό ποιητή, που δημοσιεύεται στα πέντε πρώτα τεύχη του περιοδικού «Χρυσάλλης» και υπογράφει ο Ειρηναίος Ασώπιος, γεννάει διάφορα ερωτήματα, όπως π.χ. εάν και κατά πόσο συγκροτεί η παρουσίαση του Χάινε ένα ηρωικό, ιδανικό πρότυπο προς μίμηση, σε πιο βαθμό ανταποκρίνεται στο ρομαντικό πρότυπο του ιδιοφυσούς καλλιτέχνη, αλλά και προς ποια κατεύθυνση επιδιώκει να επηρεάσει η εξιδανικευμένη εικόνα του Χάινε ως μοντέλο αντικοφορμιστικής και αντιφατικής καλλιτεχνικής προσωπικότητας το ελληνικό κοινό και τους έλληνες λογοτέχνες.

CHRYSANTHI GASTERATOU

Universität Athen

NOTIZEN ZUR REZEPTION DER DEUTSCHEN ROMANTIK IN GRIECHISCHEN ZEITSCHRIFTEN DES 19. JAHRHUNDERTS. DER FALL HEINE.

Ein wichtiger Aspekt der Romantik besteht in der Idealisierung der Kunst und demnach in der Verklärung des künstlerischen Subjekts, die mit der Diskussion um das „Genie“ untrennbar verbunden ist. In diesem Rahmen beabsichtigt dieser Beitrag die diskursive Konstruktion des Profils des romantischen Künstlers zu skizzieren, wobei die begeisterte Rezeption von Heinrich Heine in der griechischen Presse des 19. Jahrhunderts als Beispiel dienen wird. Bei der kritischen Betrachtung der Hommage an den deutschen Dichter, die in den ersten fünf Heften der Zeitschrift "Chrysallis" von Irineos Asopios zu finden ist, stellen sich u.a. die Fragen, ob und inwiefern Heines Präsentation ein heroisches und ideales Vorbild zum Nachahmen zu formieren sucht, inwiefern die inszenierte Persona Heines in den Texten von Asopios dem Vorbild des romantischen genialen Subjekts entspricht, sowie aus welchem Grunde und mit welchem Ziel Heine als eine widersprüchliche künstlerische Persönlichkeit idealisiert dargestellt wird.

TANIA ΔΑΣΚΑΡΟΛΗ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857) ΚΑΙ Ο MARTIN OPITZ (1597-1639) ΣΕ ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΙΠΟΡΙΑ. ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΟ ΔΙΑΛΟΓΟ (1825)

Στον *Διάλογο Ποιητή-Σοφολογιωτάτου*, στον οποίο ο Σολωμός υποστηρίζει τη χρήση της ελληνικής γλώσσας του λαού έναντι της τεχνητής ανασύστασης της παλαιάς μορφής της, ο Επτανήσιος ποιητής ανατρέχει στην ιστορία και εξέλιξη των άλλων ευρωπαϊκών εθνικών γλωσσών. Επικαλείται Γάλλους, Ιταλούς και Βρετανούς ποιητές και φιλοσόφους αλλά και την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και ποίηση, προκειμένου να προβάλλει τη γλώσσα του λαού ως μέσον εκφράσεως σοφίας. Μεταξύ αυτών αναφέρεται στον γερ-

μανό ποιητή Martin Opitz ως παράδειγμα εμπνεύσεως και χρήσεως της γλώσσας του λαού. Ο συγγραφέας της πρώιμης νεώτερης γερμανικής λογοτεχνίας έτυχε ιδιαίτερης εκτιμήσεως από γερμανούς ρομαντικούς τόσο ως προσωπικότητα όσο και για το ποιητικό του έργο. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την επιστημονική έρευνα σχετικά με τις γερμανικές επιδράσεις στο έργο του Σολωμού, η ανακοίνωση αποσκοπεί να εξετάσει τις συνάψεις μεταξύ των δύο ποιητών που έμελλαν με το αναμορφωτικό τους πρόγραμμα και με το ποιητικό τους έργο να αναδείξουν την εθνική τους γλώσσα σε ποιητικό λόγο.

TANIA DASKAROLI

Universität Athen

DIONYSIOS SOLOMOS (1798-1857) UND MARTIN OPITZ (1597-1639) AUF ROMANTISCHER WANDERUNG. ANMERKUNGEN ZUM *DIALOG* (1825)

Im *Dialog des Dichters und des Gelehrten*, in dem Solomos sich für die Sprache des Volkes gegen die künstliche Rekonstruktion ihrer alten Form einsetzt, rekurriert der Dichter auf die Geschichte und Entwicklung der anderen europäischen Nationalsprachen. Er beruft sich auf Franzosen, Italiener und englische Dichter und Philosophen, aber auch auf die antike Philosophie und Dichtung, um die Sprache des Volkes als Ausdrucksmittel der Weisheit zu befürworten. Dabei bezieht er sich auch auf Martin Opitz. Der Schriftsteller der frühneuhochdeutschen Literatur wurde besonders von deutschen Romantikern sowohl als Dichterpersönlichkeit als auch für seine Lyrik gewürdigt. Unter Berücksichtigung der Forschung hinsichtlich der deutschen Einflüsse auf das Werk von Solomos möchte der Beitrag die Affinitäten zwischen den beiden Dichtern untersuchen, die mit ihrem Reformprogramm und mit ihrem lyrischen Werk ihre Nationalsprache in Dichtung verwandeln.

ΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΜΕΤΑΞΥ WUNDT ΚΑΙ ΠΛΩΤΙΝΟΥ: ΟΡΑΣΗ, ΘΕΑΣΗ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟ ΣΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Στη δεκαετία του 1880, τόσο στο γερμανόφωνο επιστημονικό κόσμο, στον οποίο θα περιοριστώ, όσο βέβαια και στον αγγλοσαξωνικό, γίνεται όλο και περισσότερο κοινή συνείδηση ότι υπάρχει μια ριζική ασυνέχεια μεταξύ κόσμου και ανθρώπου. Ότι δεν υφίσταται δηλαδή μια εξωτερική πραγματικότητα που μέσω του ματιού εσωτερικοποιείται αλλά μια ρευστή ύλη, αναγκαστικά διαμεσολαβημένη από τις αισθήσεις του καθενός. Ο Γεώργιος Βιζυηνός επιχειρηματολογεί συστηματικά και εκτεταμένα πάνω στην ασυνέχεια αυτή. Στην παρούσα εισήγηση θα με απασχολήσει η *Φιλοσοφία του Καλού παρά Πλωτίνω*, διατριβή επί υφηγεσία που κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1884,

τα δύο τομίδια της αμέσως επόμενης χρονιάς με τίτλο *Ψυχολογικά Μελέται επί του Καλού* και τέλος τα *Στοιχεία Ψυχολογίας προς Χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* του 1888.

KOSTAS IOANNIDIS

Universität Ioannina

ZWISCHEN WUNDT UND PLOTIN: ORASIS, THEASIS UND DAS SCHÖNE IN DEN THEORETISCHEN TEXTEN VON GEORG VIZYINOS

In den achtziger Jahren des 19. Jahrhunderts wird es sowohl im deutschsprachigen wissenschaftlichen Raum, worauf ich mich beschränken werde, als auch im englischsprachigen Raum, immer mehr deutlich, dass es eine Diskontinuität zwischen Welt und Mensch gibt. Das heißt, es gibt keine Realität, die durch das Auge verinnerlicht wird, sondern eine liquide Materie, die notwendigerweise durch die Sinne jedes Menschen vermittelt wird. Georg Vizyinos argumentiert ausführlich über diese Diskontinuität. In diesem Vortrag werde ich mich mit der Habilitationsarbeit von Vizyinos *Φιλοσοφία του Καλού παρά Πλωτίνω* (1884), mit den zwei kleinen Bänden des nächsten Jahres *Ψυχολογικά Μελέται επί του Καλού* und schließlich mit dem im Jahre 1888 erschienenen Buch *Στοιχεία Ψυχολογίας προς Χρήσιν των Γυμνασίων και Διδασκαλείων* beschäftigen.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

HERMANN BROCH ἢ Ο ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Ο Ρομαντισμός είναι η βάση πάνω στην οποία εξελίσσεται είτε ως συνέχεια είτε ως ρήξη η λογοτεχνία στον Μοντερνισμό και όχι μόνον. Μετά τον Ρομαντισμό όλη η λογοτεχνία είναι –κατά την άποψη μου– το αποτέλεσμα ενός διαλόγου, πότε θορυβώδους, πότε υπόκωφου, με τον Ρομαντισμό, είναι δηλαδή ρομαντική ή για την ακρίβεια μετά-ρομαντική. Στους μετά-ρομαντικούς λογοτέχνες από αυτή την άποψη δεν ανήκουν μόνο οι θεματοφύλακες και οι διαχειριστές της ρομαντικής κληρονομιάς, ανήκουν και οι πολέμιοι, όπως και οι κριτικοί του ρομαντικού φαινομένου. Μετά-ρομαντικός είναι από αυτή την οπτική και ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του μοντερνισμού ο Hermann Broch. Ο Hermann Broch δεν αποκαλύπτει μόνο σε θεωρητικά δοκίμια και ποιητολογικά κείμενα την αμφιθυμική του σχέση με τον Ρομαντισμό αλλά την αποτυπώνει και αισθητικά. Έτσι επιχειρώντας την κριτική καταγραφή της ιστορικής πορείας που οδήγησε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο στην τριλογία του *Οι υπνοβάτες* (*Die Schlafwandler*, 1931-1932) σχολιάζει ταυτόχρονα με έναν υπαινικτικά ειρωνικό τόνο τον Ρομαντισμό ως ιδεολογική και αισθητική αντιμετώπιση του κόσμου και του ανθρώπινου υποκειμένου. Η ομιλία θα επικεντρωθεί κυρίως στο πρώτο μέρος της τριλογίας, που έχει τον τίτλο *1888 Πασένοφ ἢ ο Ρομαντισμός* (*1888 Pasenow oder die Roman-*

tik) συνδέοντας το μεταξύ άλλων με τις θεωρίες του Broch περί *κιτς* (*Kitsch*), με σκοπό να συνεισφέρει στη συζήτηση περί της πρόσληψης και κριτικής του Ρομαντισμού στον Μοντερνισμό.

KATERINA KARAKASSI

Universität Athen

HERMANN BROCH ODER DIE ROMANTIK

Nach der Romantik sind alle Romantiker oder eigentlich Post-Romantiker. Unabhängig nämlich davon, so meine These, ob man die Romantik rezipiert und weitertradiert oder sich gegen die Romantik stellt und sie kritisiert: die Literatur nach der Romantik führt einen kontinuierlichen, teils expliziten, teils verkappten Dialog mit der Romantik. Das gilt natürlich, und zwar in einem hohen Maß, auch für die literarische Moderne. So setzt sich auch Hermann Broch, einer der wichtigsten Akteure dieser Zeit, sowohl in seinem poetologischen und essayistischen Opus als auch in seinem literarischen Oeuvre mit der Romantik kritisch auseinander. Seine ambivalente Haltung gegenüber der Romantik, die zwischen Anlehnung und Abgrenzung oszilliert, wird auch in der Romantrilogie *Die Schlafwandler* (1931-1932) dokumentiert. Hauptsächlich dem ersten Teil des Werkes, das das ideologisch-politisch-ästhetische Panorama Zentraleuropas in den Jahren zwischen 1888 und 1918 aufzuzeichnen sucht und der den Titel *1888 Pasenow oder die Romantik* trägt, ist dieser Beitrag gewidmet. Es wird dabei versucht, die dort vorliegende ironisch-kritische Haltung gegenüber der Romantik in Verbindung u.a. mit Brochs *Kitsch*-Begriff zu bringen und somit zu der Diskussion über die Transformationen und Transgressionen des romantischen Erbes in der literarischen Moderne einen Beitrag zu leisten.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΥΔΑΣ

Πανεπιστήμιο Χούμπολντ Βερολίνου

ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ – ΔΥΝΑΜΟΠΟΙΟΥΣΑ ΚΡΙΤΙΚΗ – ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ: ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΗΤΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Η αντίστοιχη με την εποχή ρομαντική ποίηση θα πρέπει σύμφωνα με τον Friedrich Schlegel να είναι «μία προοδευτική καθολική ποίηση», και να αποσκοπεί στο να «να καταστήσει την ποίηση ζωντανή και κοινωνική και τη ζωή και την κοινωνία ποιητική» (Ath. Fr. 116). Θα εκτεθεί το περίγραμμα του σχεδίου μιας τέτοιας ποίησης – ένα πρόγραμμα, που αποκτά το χαρακτήρα σχεδίου μέσω της επίγνωσης της δυναμικής σύνδεσης μεταξύ αυθαιρεσίας και αναγκαιότητας, υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας, καθορισμένου και απροϋπόθετου ως «χαοτικής μορφής» μιας ειρωνικής, άπειρης

προσέγγισης της αλήθειας. Εφόσον σε αυτή τη μορφή οφείλουν να αναπαρασταθούν μαζί «το παράγον με το παραγόμενο», η ποίηση δεσμεύεται στο θεωρητικό αναστοχασμό και την εμμενή κριτική. Μέσω της διασταύρωσης και της ποτέ μη περαιούμενης αυτοδυναμοποίησης τους, το ενέργημα το αποκαλούμενο *Romantisieren* δεν αποβλέπει μόνον στην απόσπαση από το έργο τέχνης μιας αλληλουχίας από «συνθέσεις» της ολότητας ακριβώς με τη μορφή της αναπαραστάσης της μη αναπαραστασιμότητάς της αλλά στο να συλλάβει και να συνδιαμορφώσει την «πραγματική συνδεσμολογία» μεταξύ ιδανικού και πραγματικότητας. Με αυτό το υπόβαθρο θα επιχειρηθεί να εκτεθεί η φυσιογνωμία του πρώιμου Ρομαντισμού ως διανοητικής πράξης σε μία διαφωτιστική, πολιτιστικά επαναστατική προοπτική κατά του αυτοαλλοτριωμένου, πραγματοποιημένου Διαφωτισμού.

DIMTRIS KARYDAS

Humboldt Universität zu Berlin

ABSOLUTE REFLEXION – POTENZIERENDE KRITIK – UNIVERSALPOESIE: ZUM POETOLOGISCHEN PROGRAMM DER DEUTSCHEN FRÜHROMANTIK

Die dem Zeitalter angemessene, romantische Poesie sollte nach Friedrich Schlegel „eine progressive Universalpoesie“ sein, die „die Poesie lebendig und gesellig, und das Leben und die Gesellschaft poetisch machen [will]“ (Ath. Frag 116). Es wird das Projekt einer solchen Poesie in seinen Konturen dargestellt, - ein Programm, das seinen Projektcharakter durch die Einsicht in die dynamische Verklammerung von Willkür und Notwendigkeit, Subjektivität und Objektivität, Bedingtem und Unbedingtem als „chaotische Form“ einer ironischen, unendlichen Annäherung an die Wahrheit erhält. Da in dieser Form „das Produzierende mit dem Produkt“ zur Darstellung gebracht werden sollen, verpflichtet sich die Poesie auf theoretische Reflexion und immanente Kritik. Durch ihre unabschließbare Selbstpotenzierung und Verschränkung will das Romantisieren nicht nur dem romantischen Kunstwerk eine Reihe von „Synthesen“ der Totalität gerade in der Form der Darstellung ihrer Undarstellbarkeit abringen sondern den „Realnexus“ (Novalis) zwischen Ideal und Wirklichkeit erfassen und mit gestalten. Vor diesem Hintergrund wird versucht, die Frühromantik als intellektuelles Handeln in kulturevolutionärer, aufklärerischer Absicht gegen die sich selbst entfremdete, verdinglichte Aufklärung zu profilieren.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΤΣΙΑΡΟΣ

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

«ΕΝ ΤΕΛΕΙ ΚΑΘΕ ΠΟΙΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ» (ΝΟΒΑΛΙΣ). ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ.

Οι γερμανοί ρομαντικοί υποδέχθηκαν την ώθηση που έδωσαν οι Breitinger, Klopstock και Herder και την ανέπτυξαν φιλολογικά προς την κατεύθυνση μιας θεωρίας της ,πιστής' μετάφρασης. Αντικατέστησαν οριστικά τον ορθολογισμό του Διαφωτισμού με τον αισθητικό ιστορισμό και συνάμα με μια σχετικιστική θεώρηση των (λογοτεχνικών) πραγμάτων. Ποίηση δεν είναι πλέον για τους ρομαντικούς μίμηση προτύπων και υποδειγμάτων αλλά προϊόν ενός πρωτότυπου πνεύματος. Ως εκ τούτου, κάθε έργο διαθέτει ατομικότητα, είναι εκ των προτέρων ,ξένο' και ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο ελκυστικό και ενδιαφέρον. Αυτή η ατομικότητα μπορεί στη μετάφραση να προσεγγισθεί μόνο μέσω της αποξένωσης των δομών της γλώσσας-στόχου, καθιστώντας ευδιάκριτη μια ευαισθησία για τούτο το ,ξένο', για εκείνη την αδιάλυτη και ανεξιχνίαστη ξενικότητα του πρωτοτύπου. Schlegel, Schleiermacher και Goethe συγκλίνουν σε ένα συμπέρασμα: Η μετάφραση είναι μια μορφή διάβασης μεταξύ ξένου και οικείου, παλαιού και νέου, ταυτόχρονα όμως μια ατελής, ατελεύτητη και μυστηριώδης διαδικασία. Οι ,πιστές' μεταφράσεις θα έπρεπε, συνεπώς, να φέρουν σε στενότερη επαφή τον αναγνώστη με το πρωτότυπο και, πέραν τούτου, να πλουτίσουν με τόλμη τις εθνικές λογοτεχνίες.

KONSTANTINOS KOTSIAROS

Ionische Universität Korfu

„AM ENDE IST ALLE POESIE ÜBERSETZUNG“ (NOVALIS). THEORIE UND PRAXIS DER ÜBERSETZUNG IN DER DEUTSCHEN ROMANTIK.

Die Rezeption der bei Breitinger, Klopstock und Herder erzeugten bewegenden Kraft durch die deutschen Romantiker führte zur philologischen Aufstellung einer auf ihrer Basis fundierenden Theorie der ,treuen' Übersetzung. Die Romantiker ersetzten den Rationalismus der Aufklärung durch den ästhetischen Historismus und eröffneten einen relativistischen Blickwinkel auf die literarischen Entwicklungen. Poesie sei für sie nicht mehr Imitation von vorhandenen Vorbildern, sondern das Erzeugnis eines originellen Geistes. Daher sei jedes Werk durch eine besondere Individualität gekennzeichnet, es sei also von Anfang an *fremd* und genau deswegen anziehend und äußerst interessant. Diese Eigentümlichkeit des Originals kann in der Übersetzung konzipiert werden, (oder besser: die Übersetzung kann sich dieser Eigenart annähern,) nur wenn sie die Strukturen der Zielsprache verfremdet, indem sie gleichzeitig eine besondere Empfindlichkeit für das ,Fremde' ans Licht bringt, für diese unauflösbare und unergründliche Fremdheit des Originals. Schlegel, Schleiermacher und Goethe konvergieren in ihrem übersetzungstheoretischen Denken und führen zu einem gemeinsamen Fazit: Die Übersetzung sei eine Übergangsart zwischen Fremdem und Vertrautem, Altem und Neuem, aber gleichzeitig auch ein unvollkommener, unendlicher und mysteriöser Vorgang. Die ,treuen' Übersetzungen sollten also den Leser und das Original in unmittelbare Nähe zueinander bringen, und darüber hinaus die nationalen Literaturen mit Tapferkeit bereichern.

ΌΛΓΑ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΟ ΦΑΣΜΑ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι το διήγημα του Κωνσταντίνου Καβάφη *Εις το φως της ημέρας* (1895/96). Πρόκειται για το μοναδικό διήγημα του ποιητή, το οποίο επιπλέον ανήκει σ' ένα κατεξοχήν «ρομαντικό» είδος: τη φανταστική πεζογραφία. Το φανταστικό εισβάλλει εδώ, όπως συμβαίνει ήδη στον E.T.A. Hoffmann, στην καθημερινότητα των προσώπων για να την κλυδωνίσει – όμως μόνο προσωρινά. Το διήγημα αναπαράγει προσφιλή θέματα και μοτίβα των απαρχών του 19ου αιώνα (συμφωνία με τον διάβολο, όνειρο, αντίθεση μέρας και νύχτας), για να τους δώσει ωστόσο μια εντελώς μη-ρομαντική τροπή. Αν αντιληφθούμε το φανταστικό σύμφωνα με τους Henckmann/Lotter (*Lexikon der Ästhetik*) ως έναν τρόπο λογοτεχνικής παράστασης που ανθεί σε «ιστορικές περιόδους κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών και κρίσεων», γεννάται το ερώτημα κατά πόσο ο Καβάφης, στο γύρισμα προς τον 20ό αιώνα, δεν αντιδρά απλώς σε μια κρίση αλλά συνδιαλέγεται ταυτόχρονα και με προηγούμενες –ρομαντικές– προσπάθειες έκφρασης της νεωτερικής κρίσης. Η γραμματολογική σύγκριση εστιάζει αφενός στο περιεχόμενο του διηγήματος (εκτός από τον E.T.A. Hoffmann θα ληφθούν υπόψη εδώ τα διηγήματα *Peter Schlemihl* του Adelbert von Chamisso και *Galgenmännlein* του Fouquet), αφετέρου –και κυρίως– στην αφηγηματική δομή του, καθώς το διήγημα του Καβάφη αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της «αμιγούς» φανταστικής ιστορίας, όπως την περιγράφει ο θεωρητικός Tzvetan Todorov μ.ά. για πολλά κείμενα του γερμανικού ρομαντισμού.

OLGA LASKARIDOU

Universität Athen

DAS PHANTOM VON ALEXANDRIA. KONSTANTIN KAVAFIS UND DIE DEUTSCHE ROMANTIK

Thema des Beitrags ist Konstantin Kavafis' einzige Erzählung *Εις το φως της ημέρας* (Bei Tageslicht) von 1895/96, die überdies einem Genre angehört, das für die Romantik zentral ist: dem der Phantastik. Das Phantastische bricht hier, wie es sich seit E.T.A. Hoffmann gehört, in die Normalität des Alltags ein und bringt diese ins Wanken – doch nur vorübergehend. Die Erzählung greift beliebte Themen und Motive des frühen 19. Jahrhunderts auf (Teufelspakt, Traum, Tag-Nacht-Opposition), endet jedoch ausgesprochen unromantisch. Fasst man das Phantastische mit dem *Lexikon der Ästhetik* als eine Wirklichkeitsdarstellung auf, deren Blütezeiten „in geschichtlichen Perioden des sozialen und politischen Umbruchs und der Krise“ zu verzeichnen sind, stellt sich die Frage, inwiefern Kavafis' Text an der Wende zum 20. Jahrhundert nicht nur einfach auf eine

gesellschaftliche Krise reagiert, sondern sich gleichzeitig mit früheren – romantischen – Versuchen auseinandersetzt, die den Krisenerfahrungen der Moderne Ausdruck verleihen. Nicht nur inhaltliche Vergleiche sind hier anzustellen (neben E.T.A Hoffmann sind vor allem Chamisso's *Peter Schlemihl* und Fouqué's *Geschichte vom Galgenmännlein* in Betracht zu ziehen), sondern auch strukturelle, erzähltechnische, da Kavafis' Erzählung Todorov's Bestimmung des Phantastischen ebenso zu erfüllen scheint wie zahlreiche Texte der deutschen Romantik.

ΜΙΧΑΗΛ ΛΕΙΒΑΔΙΩΤΗΣ

Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου

ΔΥΟ ΖΑΚΥΝΘΙΝΕΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ RAHEL VARNHAGEN

Τα τεκμήρια της επικοινωνίας του Διονυσίου Σολωμού με τον εγγελισμμό και τους σπουδαιότερους εκπροσώπους του γερμανικού Ρομαντισμού σώζονται στους εικοσιπέντε χειρόγραφους κώδικες που περιέχουν τις μεταφράσεις που ο Νικόλαος Λούντζης εκπόνησε στα ιταλικά για τον ποιητή. Ανάμεσα στα μεταφράσματα εντοπίζονται δύο ανθολογίες επιστολών και στοχασμών της Rahel Varnhagen. Ο ρόλος που διαδραμάτισε στο παρασκήνιο (καθότι γυναίκα και εβραία) του γερμανικού Ρομαντισμού η Rahel Varnhagen αποτελεί πλέον αντικείμενο αναθεώρησης και επαναδιαπραγμάτευσης, καθώς η σύγχρονη έρευνα επανεκτιμά την παραγνωρισμένη προσφορά της. Η παρουσία των ιταλικών μεταφράσεων της Varnhagen ανάμεσα στα σολωμικά αναγνώσματα, και-τοι τεκμηριωμένη, παρέμεινε ανεξερεύνητη μέχρι σήμερα, μολονότι αποτελεί μια αξιοσημείωτη πρώιμη διαγλωσσική μεταφορά που κομίζει ενδιαφέροντα στοιχεία για την προϊστορία της πρόσληψης της συγγραφέως στον ελληνικό χώρο αλλά και για τις συγχρονισμένες με τον ευρωπαϊκό Βορρά αναζητήσεις του έλληνα ποιητή. Η διαμεσολαβημένη μεταφορά του στοχασμού αυτής της αξιόλογης εκπροσώπου του γερμανικού Ρομαντισμού στο επτανησιακό σύστημα μελετάται εντός του θεωρητικού πλαισίου των πολιτισμικών μεταφορών. Η μελέτη μου επικεντρώνεται στην ανίχνευση των προϋποθέσεων και της απόβλεψης του μεταφραστικού εγχειρήματος του Νικόλαου Λούντζη και στον προσδιορισμό της θέσης, της σημασίας και της συνάφειας των μεταφρασμένων έργων της Rahel Varnhagen εντός του corpus των σολωμικών αναγνωσμάτων. Ερευνώ το πρόγραμμα και τη μέθοδο του μεταφραστή, τα κριτήρια επιλογής και την πρόθεση που διατρέχει τη συμπληρωματική εργασία του ανθολόγου. Αναλύω τις φάσεις της διαγλωσσικής μεταμόρφωσης των νοημάτων, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη δυναμική που αναπτύσσεται στα κατά τόπους ρομαντικά περιβάλλοντα και στο δίκτυο που αυτά σχηματίζουν: ένα δίκτυο που αποδείχθηκε ιδιαιτέρως ευνοϊκό για την κινητικότητα των ιδεών κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα.

MICHAIL LEIVADIOTIS

Freie Universität Berlin

ZWEI ANTHOLOGIEN AUS ZAKYNTHOS MIT BRIEFEN UND GEDANKEN VON RAHEL VARNHAGEN

Die Beweise des Austausches zum einen zwischen Dionysios Solomos und dem Hegelianismus und zum anderen zwischen ihm und den wichtigsten Vertretern der deutschen Romantik sind in fünfundzwanzig handgeschriebenen Manuskripten zu finden. Diese Manuskripte beinhalten die Übersetzungen, die Nikolaos Lountzis für Solomos in Italienisch ausgearbeitet hat. Unter diesen Übersetzungen sind zwei Anthologien mit Briefen und Gedanken von Rahel Varnhagen. Die Rolle, die sie als Frau und Jüdin im Hintergrund spielte, wird heute neu geprüft und eingeschätzt, da ihre Beiträge bisher verkannt wurden. Die italienischen Übersetzungen von Rahel Varnhagens Texten tauchen in der solomischen Bibliothek auf. Bis heute wurden sie noch nicht beleuchtet, trotz der Tatsache, dass sie einen erwähnenswerten primären interlingualen Transfer aufweisen. Die interessanten Elemente sind die Rezeptionsgeschichte der Autorin im griechischen Raum und das gemeinsame Interesse an den gleichen Topoi. Der vermittelte Gedankentransfer dieser wichtigen Vertreterin der deutschen Romantik zum ionischen System wird im theoretischen Rahmen des Kulturtransfers untersucht. Einerseits werden die Voraussetzungen und die Zielsetzung der Übersetzungen von Nikolaos Lountzis reflektiert, andererseits wird die Einordnung, die Bedeutung und der Zusammenhang des übersetzten Werkes von Rahel Varnhagen in den Lesetexten von Solomos diskutiert. Das Ziel und die Methodik des Übersetzers, die Auswahlkriterien und die Absicht des Anthologen werden erforscht. Die Phasen der interlingualen Transformation der Gedanken werden unter Berücksichtigung der besonderen Dynamik analysiert, die sich in den lokalen romantischen Kontexten entwickelt. Es geht auch um die Vernetzung der Gedanken – eine Vernetzung, die besonders günstig für die Mobilität der Ideen im 19. Jahrhundert war.

ΣΤΕΦΑΝ ΛΙΝΤΙΝΓΚΕΡ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ΑΝΘΡΑΚΩΡΥΧΟΣ. ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ BRENTANO *ΕΑΡΙΝΗ ΚΡΑΥΓΗ ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ* ΕΝΟΣ ΔΟΥΛΟΥ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΑΦΕΙΑ

Στην παρούσα ανακοίνωση θα αναφερθώ αρχικά εν συντομία στην αφήγηση σχετικά με το πτώμα που βρέθηκε διατηρημένο στα ορυχεία του Falun, αφήγηση που ανάγεται στον Gotthilf Heinrich Schubert και την οποία επεξεργάστηκαν εκ νέου οι συγγραφείς Hans Peter Hebel και E.T.A. Hoffmann. Εν συνεχεία θα αναλύσω τα σχετικά ποιήματα των ποιητών Achim von Arnim και Novalis. Σημαντικά χαρακτηριστικά του ποιήματος του Brentano είναι η άνοιξη, που εδώ συνοδεύεται από αρνητικές συνδηλώσεις, σε αντίθεση προς τη συμβατική εικόνα της, και οι αναφορές στον *Μαθητευόμενο Μάγο* του Goethe, που εδώ προσλαμβάνουν μια σαφώς θρησκευτική χροιά, καθώς και η έσχατη

ταύτιση της ζωής στη σήραγγα με την ψυχή του δούλου, δηλαδή της εξωτερικής πραγματικότητας με τη συναισθηματική εσωτερικότητα.

STEPHAN LINDINGER

Universität Athen

DER BERGMANN. BRENTANOS *FRÜHLINGSSCHREI EINES KNECHTES AUS DER TIEFE* IM KONTEXT MOTIVISCH VERWANDTER GEDICHTE DER ROMANTIK

Zunächst gehe ich kurz auf die Geschichte um den konservierten Leichnam aus den *Bergwerken zu Falun* ein, die auf Gotthilf Heinrich Schubert zurückgeht und von Hans Peter Hebel und ETA Hoffmann aufgegriffen wurde. Im Anschluss diskutiere ich die einschlägigen Gedichte von Achim von Arnim und Novalis. Wichtige Punkte im Gedicht Brentanos sind erstens der hier im Gegensatz zur Konvention, in der diese Jahreszeit für Aufbruch, Hoffnung und neues Leben steht, negativ und gar mit Lebensgefahr konnotierte Frühling, zweitens Anklänge an Goethes *Zauberlehrling*, die hier eine dezidiert religiöse Färbung annehmen, sowie drittens eine letzte Konvergenz des Bergwerksschachtes und der Seele des Knechtes, d.h. ein Verschmelzen des Außen mit dem Innen.

ΒΙΛΧΕΛΜ ΜΠΕΝΝΙΝΓΚ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

«NEIN, KEIN ENDE! KEIN ENDE!» Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΑ ΣΤΟ *FAUST I*.

Εμπίπτει ο *Faust I* του Goethe στον Ρομαντισμό; Με την έννοια ενός ευρωπαϊκού Ρομαντισμού θα μπορούμε να απαντήσουμε θετικά σ' αυτό το ερώτημα. Εάν, όμως, θέσουμε ως βάση τη γερμανική παράδοση, η οποία αντιπαραθέτει την εποχή *Θύελλα και Ορμή* στον Ρομαντισμό, μπορούμε να συμφωνήσουμε μόνο εν μέρει: η αντιφατικότητα του χαρακτήρα, ο δεσμός με το άπειρο, που ταυτίζεται ουσιαστικά και με την άρση των δεσμεύσεων, αποτελούν τα φανερά ρομαντικά χαρακτηριστικά της τραγωδίας. Και ποιες είναι οι υπερβάσεις και οι μεταβάσεις που χαρακτηρίζουν την τραγωδία; Πρόκειται για τις υπερβάσεις του υποκειμένου που επιθυμεί – και που σχετίζονται τόσο με την ίδια του την ταυτότητα όσο και με την ταυτότητα του αντικειμένου της επιθυμίας. Πρόκειται ακόμα για υπερβάσεις στον λόγο του έρωτα και του χρόνου, των οποίων η μία πλευρά είναι μια ρομαντική άρνηση, ιδιαίτερα των ιδανικών του Διαφωτισμού. Η άλλη διάσταση αυτών των υπερβάσεων σηματοδοτεί, ωστόσο, ταυτόχρονα μια υπέρβαση και του Ρομαντικού. Θα τεθεί το ερώτημα, εάν και πώς συσχετίζονται κειμενικές μορφές και εικόνες του χρόνου με την εξέλιξη του έρωτα μεταξύ του Faust και της Margarete (στο πρώτο μέρος της λεγόμενης *Gretchen Tragödie*). Στο επίκεντρο της έρευνας θα βρεθεί κυρίως η αιώνια στιγμή στην εκκοσμηκευμένη πλέον μορφή της. Θα καταδειχθεί

ότι η κατάργηση των ορίων της στιγμής βασίζεται σε εκείνη τη λειτουργία του φανταστικού, η οποία παραγνωρίζει στη συναισθηματική κίνηση την πραγματικότητα του κειμένου, αντικαθιστώντας την εκκοσμίκευση του χρόνου με τη δημιουργία ενός ιερού ερωτικού αντικειμένου. Κάθε ανάλυση αυτής της διαδικασίας με βάση τις πραγματικές συνθήκες της πλοκής και της επικοινωνίας αποκαλύπτει ότι πρόκειται για ψευδαίσθηση, της οποίας όμως το μεγαλείο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Η τραγωδία της Gretchen είναι το δράμα του παραγνωρισμένου χρόνου.

WILHELM BENNING

Universität Athen

„NEIN, KEIN ENDE! KEIN ENDE!“ DIE ZEIT DER ROMANTISCHEN LIEBE IM *FAUST I*

Ist Goethes *Faust* romantisch? Im Sinne einer europäischen Romantik wird man die Frage bejahen können. Geht man von der deutschen Tradition aus, die die ursprüngliche stürmende Geniezeit von der Romantik absetzt, wird daraus ein teilweise: die Gespaltenheit des Charakters, die Bindung an das Unendliche, das wesentlich auch Bindungslosigkeit ist, sind hier vielleicht die auf der Hand liegenden Ingredienzien, die die Tragödie als romantisch erscheinen lassen. Und die Überschreitungen, die das Drama kennzeichnen? Es handelt sich um Transgressionen des begehrenden Subjekts hinsichtlich seiner Identität so gut als der Identität des Objekts seines Begehrens, um Überschreitungen in der Diskursivierung von Erotik und Zeitlichkeit, deren eine Seite eine romantisch zu nennende Aufhebung gerade aufklärerischer Normen ist, deren andere Seite aber die Überschreitung auch des Romantischen ist. Es soll danach gefragt werden, wie sich Anschauungsformen der Zeit in Verbindung setzen lassen mit der Entwicklung der Liebesgeschichte zwischen Faust und Margarete (erster Teil der *Gretchen-Tragödie*). Insbesondere soll der ewige Augenblick in seiner säkularisierten Form ins Zentrum des Interesses gerückt werden. Es wird sich zeigen, dass die Entgrenzung des Augenblicks möglich wird nur aufgrund jener Funktion des Imaginären, die in der sentimentalischen Bewegung die Realität der Textwelt erkennt, auch indem sie die Säkularisierung durch eine Sakralisierung des Selbst und des erotischen Objekts kompensiert. Jede Rückführung dieser Operation auf die pragmatischen Bedingungen von Handlung und Kommunikation desavouiert diese als Illusion, der allerdings die Größe nicht abgesprochen werden kann. Gretchens Tragödie ist das Drama der verkannten Zeit.

ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΟΣΣΕ

Πανεπιστήμιο του Φράμπουργκ

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ LORELEY

Ο μύθος της νύμφης Loreley αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στη σειρά των *Τόπων της μνήμης* (*Erinnerungsorte*, 2001) ως νεωτερικός ρομαντικός μύθος. Και όπως σε κάθε μύθο, έτσι και εδώ υπάρχουν διάφορες εκδοχές, μόνον στο γερμανόφωνο χώρο εικάζονται περίπου 300 παραλλαγές. Το ποίημα *Loreley* (1824) του Heinrich Heine θεωρείται στο πλαίσιο αυτό το κεντρικό κείμενο, κάποτε μάλιστα σχεδόν και ως γερμανικός εθνικός ύμνος. Θεωρώ ότι η ιδιαίτερη θέση του ποιήματος του Heine γίνεται κατανοητή μέσα απ' τη λειτουργία ενός συστήματος, στο οποίο οι διάφορες πρώιμες εκδοχές του μύθου παγιώθηκαν από τον Heine σε μια μόνιμη μορφή. Αναφορές και παρωδίες στον μύθο της Loreley γίνονται επί της εκδοχής του Heine. Οι κειμενικές παραλλαγές αποκρίνονται στο κείμενο του Heine, αλλά ο μύθος ο ίδιος σταμάτησε να αναπτύσσεται. Πρώιμες εκδοχές του μύθου μας παρέχουν τα ποιήματα των Clemens Brentano (1802), Joseph von Eichendorff (1812), Otto Heinrich Graf von Loeben (1821) και Karl Geib (1823). Ο Geib πάλι, από την πλευρά του, είχε μετατρέψει σε στίχους τις πεζές εκδοχές των Niklas Vogt (1811) και Aloys Wilhelm Schreiber (1818). Πριν από το 1824 ο ίδιος ο Brentano συνέχιζε την αφήγηση του μύθου της ‚Frau Lureley‘ ως πεζό ποίημα σε ένα από τα παραμύθια του στη συλλογή των *Παραμυθιών του Ρήνου* (*Rheinmärchen*). Ο Heinrich Heine χρησιμοποιεί και καθιερώνει στοιχεία από όλες τις πρώιμες εκδοχές, που ανάγονται εν τέλει σε έναν τοπικό θρύλο του 17ου αιώνα: Αναιρεί την αντίθεση μεταξύ άνδρα και γυναίκας, μεταξύ του ανθρωπίνου όντος και των στοιχειωδών οργανισμών μέσα από το θανατηφόρο τραγούδι της Loreley. Έτσι, ο Heine εφευρίσκει ένα νέο ρομαντικό αφήγημα: τον μοναχικό, ερωτικό θάνατο, μέσα από τη μουσική. Μέσα από την ανάμνηση και τον σχολιασμό του σκεπτόμενου υποκειμένου δεν προκύπτει τόσο μια διήγηση ή επαναδιήγηση του θρύλου, άλλα μάλλον μια («συναισθηματική») παράσταση ενός θρύλου, συνεπώς πράγματι κάτι σαν ένας μοντέρνος μύθος.

HEINRICH BOSSE

Albert-Ludwigs-Universität Freiburg

DAS VORLEBEN DER LORELEY

Die Loreley hat ein eigenes Kapitel in den *Deutschen Erinnerungsorten* (2001) erhalten, als ein moderner romantischer Mythos. Und wie bei jedem Mythos gibt es verschiedene Fassungen, 300 schätzt man allein im deutschsprachigen Raum. Heinrich Heines *Loreley* (1824) gilt dabei als der zentrale Text, mitunter gar als deutsche Nationalhymne. Die Sonderstellung des Heineschen Gedichts, so möchte ich annehmen, lässt sich als eine Funktion der Ordnung begreifen, in der die verschiedenen Frühfassungen des Mythos durch Heine zu einer dauerhaften Gestalt gebracht werden. Nach Heine wird die Loreley zitiert oder parodiert; die Textvarianten antworten auf seinen Text, aber der Mythos selbst hat aufgehört zu wachsen. Frühfassungen des Mythos geben die Gedichte von Clemens Brentano (1802), Joseph von Eichendorff (1812), Otto Heinrich Graf von Loeben (1821) und Karl Geib (1823). Geib hat seinerseits die Prosafassungen von Niklas Vogt (1811) und Aloys Wilhelm Schreiber (1818) versifiziert. Brentano selbst schrieb,

noch vor 1824, den Mythos der ‚Frau Lureley‘ als Vers-und-Prosa-Fassung in einem seiner Rheinmärchen weiter. All die früheren Fassungen, die letztlich auf eine Lokalsage aus dem 17. Jahrhundert zurückgehen, hat nun Heinrich Heine konsolidiert. Er bringt die Oppositionen von Mann und Frau, Mensch und Elementarwesen durch das Medium des tödlichen Liedes in die Schwebel. Damit erfindet er ein neues romantisches Narrativ: den einsamen, musikgetragenen Liebestod. Indem ein reflektierendes Ich die Sage erinnert und kommentiert, ist es weniger eine Erzählung oder Nacherzählung der Sage geworden, als vielmehr die („sentimentalische“) Vorstellung einer Sage, mithin tatsächlich so etwas wie ein moderner Mythos.

MARIA ΜΠΡΟΥΝΕΡ

Ανώτατη Παιδαγωγική Ακαδημία Σβέμπις-Γκμουντ

«ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΘΑΡΑ ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΣΥΓΧΥΣΗ». Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ HELMUT KRAUSSER

Στο μυθιστόρημά του *Thanatos* ο Krausser αφηγείται τα παιδικά χρόνια του Johanser. Ο πρωταγωνιστής φέρει στο σώμα του σημάδια δαρμού, τα ίχνη της διαπαιδαγώγησης εκ μέρους των γονέων του. Στο μυθιστόρημα *Thanatos* ο Johanser είναι αφ' ενός ο διανοούμενος – μια ιδιοφυΐα που αναγορεύεται νεαρός σε διδάκτορα και αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Ινστιτούτου Σπουδών του Ρομαντισμού, και αφ' ετέρου διατελεί στη σκιά του «Εγώ» του, είναι ο «Θάνατος», ο θεός του θανάτου. Η συλλογιστική του Διαφωτισμού εγκαταλείπεται για να κυριαρχήσει το τερατώδες, χαοτικό και σκοτεινό πρόσωπο της πραγματικότητας, που φέρει τρομακτικά χαρακτηριστικά και στο οποίο συνυπάρχουν ο κοινωνικός δαρβινισμός, ο φόνος και η ανθρωποκτονία. Στο μυθιστόρημα *Thanatos*, ο αναγνώστης συναντά στον πρωταγωνιστή Johanser ένα απωθημένο σκιώδες Εγώ. Απελευθερωμένο από τα δεσμά του συνειδητού, το Εγώ βιώνει όλες τις δυνατότητες, που έχουν καλύψει με ένα ταμπού τα καθεστηκία συστήματα τάξεως και δικαίου της πολιτισμένης κοινωνίας – ακόμα και τον σαδιστικό φόνο. Στο ημερολόγιο του 1998 ο Krausser γράφει: „Σε μια εποχή πολλών ταχυτήτων, εάν θέλει κανείς να δημιουργήσει (όχι μόνον ένα βιβλίο, αλλά) ένα έργο, πρέπει να αντιδράσει πολύμορφα. Η πολυμορφία είναι το ζητούμενο. Ένας δυνατός επίγονος εκατό διαφορετικών δασκάλων είναι χίλιες φορές πιο ενδιαφέρων από ένα πρωτότυπο έργο, που προσπαθεί να στηρίξει τον κόσμο, και εν τέλει απλώς χρωματίζει τον κόσμο με το δικό του αίμα.“ (σελ. 294)

MARIA BRUNNER

Pädagogische Hochschule Schwäbisch-Gmünd

„KOKETTIEREN MIT PUR ROMANTISCHER GEISTESVERWIRRUNG.“ DER FALL H. KRAUSSER

In Kraussers Roman *Thanatos* wird die Kindheitsgeschichte Johansers erzählt. Der Protagonist trägt die Spuren der Erziehung seiner Eltern als Prügelnarben an seinem Körper. Johanser ist im Roman *Thanatos* einerseits der Gelehrte / das Genie, der jung promoviert und die Leitung des Instituts für Romantik-Forschung übernimmt, andererseits in seinem Schatten-Ich Thanatos der Gott des Todes. Aufklärungsdenken wird abgelöst durch das monströse chaotische Schatten-Gesicht der Wirklichkeit, das Schrecken erregende Züge trägt, und in dem Sozialdarwinismus, Mord und Totschlag nebeneinander existieren. Im Protagonisten Johanser in *Thanatos* begegnet der Leser einem verdrängten Schatten-Ich; befreit aus den Fesseln des Bewusstseins, lebt es alles das an Möglichkeiten aus – bis hin zum sadistischen Mord –, was die etablierten Rechts- und Ordnungssysteme der zivilisierten Gesellschaft mit einem Tabu belegt haben. Im Tagebuch von 1998 schreibt Krausser: „Auf eine polychrone Zeit muß man, will man sich (nicht nur ein Buch, sondern) Werk erarbeiten, polymorph reagieren. Vielfalt. Ein starker Epigone hundert verschiedener Meister ist tausendmal interessanter als ein Original, das mit sich selbst die Welt zu stemmen versucht. Und am Ende die Welt nur mit dem eigenen Blut-fleck verbuntet, will man sich nicht nur ein Buch, sondern ein Werk ...“ (S. 294)

ΊΛΣΕ ΝΑΓΚΕΛΣΜΙΤ

Πανεπιστήμιο Λειψίας

BETTINA VON ARNIM – CAROLINE VON GÜNDERRODE. ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΗΣ «ΑΙΩΡΗΣΕΩΣ»: Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ 18ΟΥ ΚΑΙ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ ΩΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Κατά το τέλος του 18ου αιώνα, περίοδο αλλαγών τόσο κοινωνικών όσο και λογοτεχνικών, αναπτύσσεται μια εντατική ενασχόληση με ζητήματα που αφορούσαν το αρσενικό και το θηλυκό φύλο. Επέρχεται μια διανοητική αλλά και εν μέρει έμπρακτη αναδιαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ γυναικών και ανδρών, η οποία, καταρχήν, κορυφώνεται στο πλαίσιο του Ρομαντικού κινήματος της Γέτας. Ακολουθεί μια αδρομερής συνειδητοποίηση των γυναικών ως υποκείμενα, καθώς συγγράφουν και δημοσιεύουν βιβλία και διατηρούν φιλολογικά σαλόνια. Με τα κείμενά της, η Bettina von Arnim επιδιώκει να δημιουργήσει μια άλλη θρησκεία μέσα στους κόλπους των παραδοσιακών χριστιανικών αντιλήψεων. Η ρομαντική συγγραφέας θεωρεί δεδομένο ότι σε κάθε ιστορική περίπτωση που επιφέρει μεταβολές, η θρησκεία πρέπει να συγκροτείται εκ νέου. Η διαδικασία αυτή μπορεί να συντελείται από κάθε πρόσωπο, γυναίκα ή άνδρα, φορέα αυτής της θρησκείας. Στο πλαίσιο αυτής της αντιλήψεως, η θρησκεία πραγματώνεται μέσα από τον διάλογο μεταξύ ανθρώπου και Θεού. Με αυτή τη διαδικασία, που συντελείται μέσω της επαφής, το πρόσωπο καθίσταται υποκείμενο της ζωής του. Η διαρκής επαφή με τον εαυτό συνιστά προϋπόθεση για τη σχέση με τον κόσμο.

ILSE NAGELSCHMIDT

Universität Leipzig

BETTINA VON ARNIM – CAROLINE VON GÜNDERRODE. DAS *SCHWEBE-*
KAPITEL: DIE ZUM SUBJEKT WERDENDE FRAU DES 18. UND BEGINNENDEN
19. JAHRHUNDERTS

In der gesellschaftlichen und literarischen Umbruchzeit am Ende des 18. Jahrhunderts entwickelt sich eine intensive Beschäftigung mit dem Weiblichen und Männlichen. Es kommt zu einer angedachten und teilweise auch umgesetzten Umgestaltung in den Beziehungen zwischen Frauen und Männern, die zunächst in der Jenaer Romantik einen ersten Höhepunkt hat. In Ansätzen erfolgt die Subjektwerdung der Frauen, indem sie Bücher schreiben und veröffentlichen und Salons führen. Bettina von Arnim will mit ihrem Text eine andere Religion innerhalb der traditionellen christlichen Vorstellungswelt schaffen. Dabei geht sie davon aus, dass sich in jeder verändernden geschichtlichen Situation die Religion neu konstituieren muss. Dies kann von jeder Person vollzogen werden, die Trägerin oder Träger dieser Religion ist. Religion findet in diesem Verständnis in einem Dialog zwischen dem Menschen und Gott statt. Durch einen solchen Prozess, der über die Berührung vollzogen wird, wird die Person zum Subjekt ihres Lebens. Mit sich selbst ständig in Berührung zu kommen, ist eine Voraussetzung, um in Beziehung mit der Welt treten zu können.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΞΗΡΟΠΑΪΔΗΣ

Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

Η ΒΑΘΜΙΑΙΑ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΟΥ ΥΨΗΛΟΥ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

Στην *Κριτική της κριτικής δύναμης* ο Immanuel Kant περιορίζει την εφαρμογή της αισθητικής κατηγορίας του υψηλού στον χώρο της φύσης εκφράζοντας συγχρόνως έντονες επιφυλάξεις ως προς τη δυνατότητα μιας τέχνης του υψηλού που θα είναι σε θέση να αποφύγει την –κατά τον γερμανό στοχαστή σχεδόν αναπόφευκτη– διολίσθηση στο γελοίο. Παραδόξως, τόσο ο Adorno στο μείζον έργο του *Αισθητική Θεωρία* όσο και ο Lyotard στις περίφημες παραδόσεις του για την καντιανή Αναλυτική του υψηλού, επικαλούμενοι τις συναφείς αναλύσεις του Kant, εκκινούν από την *prima facie* εύκολα ανασκευάσιμη άποψη, ότι η καθαυτό νεωτερική τέχνη στο σύνολό της δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς αναφορά στην αισθητική εμπειρία του υψηλού. Στην ανακοίνωσή μου θα προσπαθήσω να υπερασπιστώ τη θέση, ότι δίχως την αναστοχαστική τέχνη του Ρομαντισμού μια τέτοια επέκταση του πεδίου εφαρμογής του υψηλού δεν θα ήταν νοητή: Τα καλλιτεχνικά πρωτοποριακά κινήματα του 20ού αιώνα ολοκληρώνουν αυτό που είχε ξεκινήσει εκείνο το γνήσιο ρομαντικό κίνημα, ο νεωτερικός χαρακτήρας του οποίου ορίζεται από την έλλειψη μιας σταθερής ρύθμισης των σχέσεων του αισθητού με το πεδίο του νοητού. Η υπεράσπιση αυτή θα γίνει μέσα από μια συστηματική όσο και κριτική ανάγνωση εκείνων των θεωρητικών δοκιμίων του Schiller και του Kleist, τα οποία

είναι άμεσα ή έμμεσα αφιερωμένα στη θεματική του υψηλού. Ειδικότερα θα επιχειρήσω να δείξω, ότι –σύμφωνα με τον Kleist– η σύζευξη του πεδίου του υψηλού με εκείνο της τέχνης δεν είναι δυνατή χωρίς τον ριζικό μετασχηματισμό της ιδεαλιστικής σύλληψης του υψηλού που έχει συνδεθεί με τα ονόματα του Kant και του Schiller. Υψηλή είναι για τον Kant και τον Schiller η υπεροχή του υπεραισθητού Λόγου έναντι της αισθητής φύσης, εσωτερικής και εξωτερικής. Η θεωρητική αυτή προσέγγιση αντανακλάται στα διηγήματα και στα δοκίμια του Kleist, επαληθεύεται ως ένα βαθμό, υπονομεύεται εν μέρει και τελικά μετατοπίζεται. Έχει επισημανθεί ότι στα κείμενα του γερμανού συγγραφέα παρατηρείται μια εντυπωσιακή εγγύτητα προς ό,τι ο Kant περιγράφει ως αφετηριακή κατάσταση της εμπειρίας του υψηλού. Απουσιάζει όμως ό,τι θεωρείται ο πυρήνας της καντιανής ανάλυσης: το άλμα στον υπεραισθητό κόσμο των Ιδεών του Λόγου. Η ιδεαλιστική αισθητική του υψηλού μετασχηματίζεται από τον Kleist σε μιαν εγγενώς αντινομική και παράδοξη κίνηση που κατευθύνεται προς την εξεικόνιση ενός ανεικόνιστου [Darstellung des Undarstellbaren], σε μια κίνηση, συνεπώς, που κατευθύνεται προς έναν στόχο που τόσο τα λογοτεχνικά όσο και τα θεωρητικά κείμενα αδυνατούν ουσιαδώς να επιτύχουν.

GEORG XIROPAIDIS

Kunsthochschule Athen

DAS ALLMÄHLICHE EINDRINGEN DES ERHABENEN IN DIE KUNST. VON KANT ÜBER SCHILLER ZU KLEIST

Henrich von Kleists Werk steht in gewisser Hinsicht in der Traditionslinie Schillers. Es fällt überhaupt auf, dass die Bereiche der Kunst und des Erhabenen (die Kant entschieden voneinander trennt) sich in seinen Texten vielfältig durchdringen, am markantesten in seinen Tragödien, die das Phänomen des Tragischen, genauso wie diejenigen Schillers, vom Konzept des Erhabenen her deuten. Gleichzeitig exponieren sie – im Gegenzug zu Schiller – die Frage nach der Möglichkeit eines Erhabenen der Kunst mit aller Schärfe. Kleist zählt zu den wenigen Autoren, die Kants Gründe für den Ausschluss der Kunst aus dem Feld des Erhabenen ernst nahmen. In meinem Beitrag soll der Nachweis geliefert werden, dass Kleists Zusammenführung des Feldes der Kunst mit demjenigen des Erhabenen ohne die radikale Transformation der idealistischen Konzeption des Erhabenen Kants und Schillers nicht möglich gewesen wäre. Diese Transformation erweist sich als notwendig, sofern Kant und Schiller den Begriff des Erhabenen noch, wie es zu dessen traditioneller Fassung gehörte, mit dem überwältigend Großen identifiziert haben. Sie haben somit die Perspektive der gewaltsamen Herrschaft nicht überschritten. Von dieser Fassung des Erhabenen, die den Menschen als Vernunft- und Geistwesen zum Bewzwinger und Beherrscher von Natur erklärte, versucht nun Kleist Abstand zu nehmen. Kleist übernimmt also die idealistische Konzeption des Erhabenen, um sie gleichzeitig radikal zu verwandeln. Die Grundstrukturen dieser verwandelten (in gewisser Hinsicht materialistischen) Konzeption des Erhabenen sollen in meinem Beitrag anhand einer

„stereoskopischen Lektüre“ (Albrecht Wellmer) seiner theoretischen Essays genauer untersucht werden.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ Η ΜΗ-ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το ρομαντικό κίνημα στη Γερμανία όσον αφορά στη σύλληψη της παιδικότητας έχει να επιδείξει ιδιάζοντα και σαφώς αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά: κάθετη αντίθεση προς το Διαφωτισμό ως προς την ορθολογική παιδαγωγική (η οποία κατά τους ρομαντικούς αποσκοπούσε μόνο στη συσσώρευση γνώσεων), θεοποίηση της παιδικής ηλικίας και θεώρησή της ως «χρυσής εποχής»-σύμβολο μιας μη αλλοτριωμένης πραγματικότητας. Ανάλογες είναι και οι μεταβολές σε λογοτεχνικό επίπεδο: ανάπτυξη της συλλογής παραμυθιών –είδους καταφρονημένου κατά την εποχή των Φώτων– στο πλαίσιο ενός λαογραφικού κινήματος (Grimm), διασκευή δημωδών τραγουδιών ειδικά για τις μικρές ηλικίες (*Des Knaben Wunderhorn*) και εμφάνιση των «αμφίσημων» (doppelsinnige) φανταστικών ιστοριών (Tieck, E.T.A. Hoffmann, Fouqué κλπ.), οι οποίες απευθύνονται τόσο σε ενήλικες όσο και σε παιδιά. Τα τεκμήρια καταδεικνύουν ότι στην Ελλάδα των αρχών του 19ου αιώνα τίποτε απ' όλ' αυτά δεν προσλήφθηκε. Μια ανθολογία παραμυθιών των Grimm δημοσιεύεται αυτοτελώς μόλις στα 1886 (για σχολική χρήση), ενώ οι «φανταστικές ιστορίες» μεταφέρονται ακόμη αργότερα – σε εκδόσεις για ενήλικες. Ο διάυλος, ωστόσο, με τη γερμανόφωνη παιδική και νεανική λογοτεχνία (ΠΝΛ) παραμένει ανοιχτός καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Απλώς μεταφράζονται έργα, τα οποία φέρουν ξεκάθαρα τη διαφωτισμική και παιδαγωγική σφραγίδα (π.χ. Campe), ενώ αργότερα προστίθενται και βιβλία θρησκευτικής και ηθικολογικής χροιάς του λεγόμενου Biedermeier (von Schmid). Θέση μας είναι, ότι στο πολυσύστημα της ΠΝΛ η μετάβαση από τον Διαφωτισμό σ' ένα ιδιότυπο ελληνικό Biedermeier στη χώρα μας συντελέστηκε ερήμην του Ρομαντισμού, με συνέπεια να παραμείνουν εκτός πεδίου τάσεις που ευνοούν μια λιγότερο «αυστηρή» και «παιδευτική» αντιμετώπιση της νεαρής ηλικίας. Η εισήγηση επιχειρεί να καταδείξει πώς η επιλεκτικότητα στη λογοτεχνική πρόσληψη ενός συγκεκριμένου τομέα αποτελεί συνάρτηση των αναγκών του πολιτισμού-στόχου (προετοιμασία της Επανάστασης, συγκρότηση του κράτους και της εκπαίδευσης) αγνοώντας εκείνα τα στοιχεία –εν προκειμένω τα ρομαντικά– για τα οποία οι προσλαμβάνουσές του είναι ασθενείς έως ανύπαρκτες.

IOANNIS PANGALOS

Aristoteles Universität Thessaloniki

DER EIGENTÜMLICHE FALL DER DEUTSCHEN ROMANTIK IN DER KINDER- UND JUGENDLITERATUR UND SEINE NICHT-REZEPTION IN GRIECHENLAND

Die romantische Bewegung trägt in Deutschland hinsichtlich der Konzeption der Kindheit besondere und deutlich identifizierbare Züge: den klaren Gegensatz zu der Aufklärung und zur rationalen Pädagogik (die nach Auffassung der Romantiker nur auf die Akkumulierung von Wissen zielte), die Idealisierung der Kindheit und ihre Aufnahme als «goldenes Zeitalter»- als Symbol einer unveräußerlichten Realität. Analog sind auch die Veränderungen im Bereich der Literatur: die Verbreitung der Märchensammlungen – eine in der Aufklärung verpönte Gattung –im Rahmen einer volkskundlichen Bewegung (Grimm), die Bearbeitung von Volksliedern besonders „jüngerer Datums“ (Des Knaben Wunderhorn) und das Hervortreten doppelsinniger phantastischer Geschichten (Tieck, E.T.A. Hoffmann, Fouqué usw.), die sich sowohl an erwachsene als auch an junge Leser wenden. Die Zeugnisse zeigen, dass nicht dergleichen in Griechenland zu Beginn des 19. Jahrhunderts rezipiert wurde. Eine Anthologie mit Märchen der Brüder Grimm erscheint in einer eigenständigen Ausgabe erst 1886 (für den Schulgebrauch), während die «phantastischen Geschichten» noch viel später übertragen werden – in Ausgaben für Erwachsene. Allerdings bleibt im Laufe des gesamten 19. Jahrhunderts der Rezeptionskanal für die deutschsprachige Kinder- und Jugendliteratur offen. Doch es werden nur Werke übersetzt, die deutlich einen aufklärerischen und pädagogischen Stempel tragen (z.B. Campe), während später noch Bücher religiöser und moralistischer couleur der sogenannten Biedermeierzeit (von Schmid) hinzukommen. Unsere These lautet, dass im komplexen System der Kinder- und Jugendliteratur der Übergang von der Aufklärung zu einem eigentümlich griechischen Biedermeier sich in unserem Land unter Ignorierung der Romantik vollzogen hat, mit der Konsequenz, dass Tendenzen vernachlässigt wurden, die eine weniger «strenge» und «erzieherische» Betrachtung der Jugend begünstigen. Der Beitrag versucht nachzuweisen, dass die Selektivität in der literarischen Rezeption eines bestimmten literarischen Bereiches das Zusammenspiel der Bedürfnisse einer Zielkultur (Vorbereitung der Revolution, Konstitution des Staates und der Bildungsinstitutionen) darstellt, wobei diejenigen Elemente ignoriert werden – in diesem Fall die romantischen Elemente –, für die die Antennen der Zielkultur schwach bis inexistent sind.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΡΑΣΙΔΑΚΗ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΗΡΩΙΣΜΟΥ: Ε.Τ.Α. HOFFMANN ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Η αμφισβήτηση της ενιαίας, συγκροτημένης ταυτότητας αποτελεί μια από τις βασικές θεματικές του γερμανικού Ρομαντισμού. Αναδιπλασιασμοί και σχάσεις του εγώ, σωσίες και παραφρονούντες εμφανίζονται, άλλοτε ως κωμικά άλλοτε ως τραγικά στοιχεία, στα περισσότερα κείμενα του γερμανικού Ρομαντισμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η θεματική της ταυτότητας στις περιπτώσεις εκείνες όπου η ρομαντική γραφή εμπεριέχει αναγωγές στην ιστορική επικαιρότητα της, καθώς η ξεκάθαρα περιγεγραμμένη εθνική ταυτότητα αποτελεί έναν από τους πυλώνες της εθνικιστικής ιδεολογίας όπως ανα-

πτύσσεται στην Γερμανία από τους Ναπολεόντιους πολέμους και εξής. Στην προκείμενη ανακοίνωση θα παρουσιάσω κείμενα του Hoffmann και του Βιζυηνού στα οποία γίνεται άμεση αναφορά στα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής τους και προβάλλεται η χαρακτηριστική για την εποχή ρητορική της ιδεολογίας του εθνικισμού. Πρόκειται για το διπλό διήγημα του Hoffmann *Παρανοήσεις / Μυστικά* του 1821/22 με αναφορές στην ελληνική Επανάσταση και το γερμανικό φιλελληνικό κίνημα και το διήγημα του Βιζυηνού *Μοσκόβ Σελήμ* του 1886 (δημοσιεύεται το 1895) με αναφορές στους Ρωσοτουρκικούς πολέμους αλλά και στις ανακατατάξεις στα Βαλκάνια. Θέλω να δείξω, πώς τα κείμενα αυτά αφενός παρουσιάζουν την εθνικιστική ιδεολογία, που βασίζεται στη διχοτόμηση και την οριοθέτηση, και αφετέρου την υπονομεύουν, αναπτύσσοντας προβληματισμούς γύρω από το ζήτημα της ταυτότητας. Τόσο η ειρωνική και γκροτέσκα γραφή του Hoffmann όσο και η κριτική και συχνά δραματική αφήγηση του Βιζυηνού μπορούν να διαβαστούν ως σχόλια στην εθνικιστική ιδεολογία του 19ου αιώνα.

ALEXANDRA RASSIDAKIS

Aristoteles Universität Thessaloniki

IDENTITÄTSPROBLEMATIK UND DAS HEROISCHE NARRATIV: E.T.A. HOFFMANN UND GEORGIOS VIZYINOS

Die Identitätsproblematik stellt einen der zentralen Themenbereiche der deutschen Romantik dar. Das Aufzeigen von Brüchen und Spiegelungen, Doppelungen und Spaltungen des Ich kommt, in komischer oder tragischer Form, in den meisten romantischen Erzähltexten vor. Eine besondere Brisanz erhält die Identitätsproblematik in jenen Texten, in denen auf den historischen Kontext ihrer Entstehungszeit rekurriert wird, da der nationalistische Diskurs, wie er sich im Laufe des 19. Jahrhunderts verbreitet, von einer gefestigten (nationalen) Identität ausgeht, um die Grunddifferenzierung zwischen Eigen und Fremd, Freund und Feind vollziehen zu können. Mein Beitrag widmet sich Texten, in denen direkt Bezug auf das Zeitgeschehen und die für jene Zeit charakteristische Rhetorik der nationalistischen Ideologie genommen wird. Es handelt sich um die Doppelerzählung von E.T.A. Hoffmann *Irrungen / Geheimnisse* von 1822, in der auf den griechischen Befreiungskrieg rekurriert wird, und der Erzählung *Moskow-Selim* von Georgios Vizyinos aus dem Jahr 1886, die in dem geschichtlichen Rahmen der Russisch-Türkischen Kriege situiert wird und die auf die Territorialkonflikte um den Balkan anspielt. Ich möchte aufzeigen, wie in diesen Texten die auf Dichotomien basierende nationalistische Ideologie einerseits inszeniert, andererseits jedoch, durch die Problematisierung der Identitätskonzeptionen, hinterfragt wird. Sowohl die ironische und groteske Schreibweise Hoffmanns als auch die kritische und zuweilen dramatische Narration von Vizyinos können daher als Kommentare der nationalistischen Rhetorik des 19. Jahrhunderts gelesen werden.

ΟΥΡΣΟΥΛΑ PENNER XENKE

Πανεπιστήμιο Ντούισμπουργκ-Έσσεν

ΤΟ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ *TURKSIB* (2007) ΤΟΥ LUTZ SEILER

Για τις αναφορές του στη σκοτεινή πλευρά του Ρομαντισμού στο διήγημά του *Turksib*, ο συγγραφέας Lutz Seiler διατείνεται ότι «απλώς προέκυψαν». Ο συγγραφέας γεννήθηκε στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας το 1963 και για το εν λόγω έργο τιμήθηκε το 2007 με το Βραβείο Ingeborg Bachmann, το πλέον καταξιωμένο λογοτεχνικό βραβείο στον γερμανόφωνο χώρο. Το διήγημα αφηγείται ένα νυχτερινό χειμερινό ταξίδι με το τρένο, στη σιδηροδρομική γραμμή *Turksib*, μέσα στο Καζακστάν. Ο αφηγητής πραγματοποιεί το ταξίδι για να δώσει διαλέξεις. Τον συνοδεύει ο γερμανός Πρόξενος, μια μεταφράστρια και –για το μουσικό μέρος που πλαισιώνει τις διαλέξεις– ένας ντόπιος οργανοπαίχτης με τη 13χρονη κόρη του. Η προφανής αφορμή είναι οι πολιτιστικές ανταλλαγές, συγχρόνως όμως, με ένα σύνθετο και λανθάνοντα τρόπο, το έργο περιστρέφεται γύρω από κάποιες συναντήσεις – και μάλιστα με την κληρονομιά του γερμανικού Ρομαντισμού, όπως εκφράζεται στο ποίημα *Loreley* του Heinrich Heine, που ο θερμαστής του τρένου έχει διαλέξει ως επιθανάτιο ύμνο του. Ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζει ένας μετρητής ραδιενεργού ακτινοβολίας, τον οποίο προμηθεύτηκε ο ταξιδιώτης από πλανόδιους εμπόρους, φοβούμενος τη ραδιενεργή ακτινοβολία. Ο μετρητής καθίσταται δομικό σύμβολο του διηγήματος κατά το οικείο πρότυπο του Ρομαντισμού. Συνδέει (μετωνυμικά) το περιβάλλον και την καρδιά του συγγραφέα. Ο μετρητής είναι ένα «ομιλούν αντικείμενο», και μετατρέπεται μέσω ενός λογοπαιγνίου του κειμένου στον ίδιο τον αφηγητή: Geigerzähler (μετρητής)/Erzähler(αφηγητής).

Lutz Seiler: *Turksib*, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2008 (και ως e-book διαθέσιμο στον σύνδεσμο <http://bachmannpreis.orf.at/bachmannpreis/texte/stories/202988/>)

URSULA RENNER HENKE

Universität Duisburg-Essen

LUTZ SEILERS SCHWARZROMANTISCHE ERZÄHLUNG "TURKSIB" (2007)

Das Schwarzromantische in seiner Erzählung *Turksib*, mit dem er 2007 den renommiertesten Literaturpreis im deutschen Sprachraum gewonnen hat, sei ihm, einfach so passiert, sagt Lutz Seiler, 1963 in der DDR geboren. Erzählt wird eine nächtliche Winterreise im Zug mit der *Turksib* durch Kasachstan. Der Ich-Erzähler ist auf einer Vortragsreise. Begleitet wird er vom deutschen Konsul, einer Übersetzerin und, für das musikalische Rahmenprogramm, von einem kasachischen Dombbraspieler und seiner 13jährigen Tochter. Der äußere Anlass ist Kulturaustausch, gleichzeitig geht es auf komplexe und abgründige Weise um Begegnungen – nicht zuletzt mit dem Erbe der deutschen Romantik in Form von Heinrich Heines *Loreley*-Gedicht, das der Heizer des Zuges zu seinem Todeslied ausgewählt hat. Eine besondere Rolle spielt ein Geigerzähler, den der Reisende

aus Sorge vor radioaktiven Strahlungen von fliegenden Händlern erworben hat. Das Messgerät wird, entsprechend einem aus der Romantik vertrauten Modell, zum ordnenden Symbol der Erzählung. Es verbindet (metonymisch) die Umwelt und das Herz des Erzählers. Es ist ein ‚sprechendes Ding‘ und wird, in einem Wortspiel des Textes, zum Erzähler selbst.

Lutz Seiler: *Turksib*. Suhrkamp, Frankfurt a.M. 2008, nachzulesen auch als download unter <http://bachmannpreis.orf.at/bachmannpreis/texte/stories/202988/>.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΓΚΡΙΩΤΗΣ

Πανεπιστήμιο Φρανκφούρτης / Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ. ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΩΙΜΟ ΣΤΟΝ ΥΣΤΕΡΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ.

Αν στο έργο του Kant ο διαφωτισμός συλλαμβάνει τον εαυτό του ως έξοδο από την ανωριμότητα, ο γερμανικός Ρομαντισμός αυτοκατανοείται ως έξοδος από την αφέλεια. Η έξοδος αυτή συνδέεται ήδη στον Schiller με την έννοια της «Reflexion»: του αναστοχασμού και ταυτόχρονα της αντανάκλασης. Στο ποιητολογικό έργο του Friedrich Schlegel η Reflexion αναδεικνύεται στον κόμβο εκείνο όπου διασταυρώνονται η υπερβατολογική φιλοσοφία, η θεωρία της ειρωνείας αλλά και η σύζευξη ποίησης και κριτικής. Απαραγνώριστα είναι τα σημάδια στη γλωσσική έκφραση: «ποίηση της ποίησης», «αλληγορία της αλληγορίας», «ειρωνεία της ειρωνείας» κ.ο.κ. Τα ίχνη αυτής της επαναληπτικής δομής μοιάζουν να χάνονται στον ύστερο Ρομαντισμό, ο οποίος φαίνεται να ερωτοτροπεί εκ νέου με την αφέλεια. Ωστόσο το μοτίβο του καθρέφτη παραμένει. Τον προγραμματικό παροξυσμό των αναδιπλασιασμών διαδέχεται ένας θεματολογικός. Το «αδιόρατο χαμόγελο» του πνεύματος που σκέπτεται τον εαυτό του, κατά τον Schlegel, μεταμορφώνεται σε μορφασμό του τρόμου ενώπιον του κατόπτρου. Στο έργο του E.T.A. Hoffmann το είδωλο υλοποιείται στην ανοίκεια μορφή του διδύμου. Ποια η σχέση μεταξύ αυτών των δύο διαφορετικών εμφανίσεων του κατοπτρικού μοτίβου; Είναι δυνατόν να εξακριβωθεί κάποια συνέχεια μεταξύ των δύο αυτών περιόδων του ρομαντισμού; Πώς εμφανίζεται τέλος ο πρώιμος ρομαντισμός στον καθρέφτη του ύστερου και ποιες είναι οι ρομαντικές αντανάκλασεις στη μετέπειτα λογοτεχνική και λογοτεχνικοθεωρητική παραγωγή;

GEORGIOS SAGRIOTIS

Johann Wolfgang Goethe Universität-Frankfurt am Main / Universität Athen

REFLEXIONEN UND WIDERSPIEGELUNGEN. VON DER FRÜH- ZUR SPÄTROMANTIK

Begreift sich die Aufklärung im Werk von Kant als Ausgang aus der Unmündigkeit, so versteht sich die deutsche Romantik als Ausgang aus der Naivität. Schon bei Schiller

verknüpft sich dieser Ausgang mit dem Begriff der „Reflexion“, der sowohl auf das Nachdenken als auch auf die Widerspiegelung verweist. In den poetologischen Schriften Friedrich Schlegels wird die Reflexion zum Knotenpunkt, wo Transzendentalphilosophie, Theorie der Ironie und Verbindung von Poesie und Kritik zusammentreffen. Unverkennbar sind die Zeichen im sprachlichen Ausdruck: „Poesie der Poesie“, „Allegorie der Allegorie“, „Ironie der Ironie“. In der Spätromantik, die mit der Naivität erneut kokettiert, scheinen die Spuren dieser Wiederholungsstruktur zu verschwinden. Anders ist es mit dem Spiegelmotiv: An die Stelle des programmatischen tritt ein thematologischer Paroxysmus. Das „leise Lächeln“ des „denkenden Geistes über sich selbst“ wird zu einer Geste des Schreckens vor dem Spiegel. Im Werk von E.T.A. Hoffmann verkörpert sich das Spiegelbild in der unheimlichen Gestalt des Doppelgängers. Welches Verhältnis gibt es zwischen den zwei Erscheinungsformen des Spiegelmotivs? Wäre es möglich, eine Kontinuität zwischen den zwei verschiedenen Epochen der Romantik festzustellen? Wie ist das Bild der Früh- im Spiegel der Spätromantik und welche Reflexionen der Romantik sind in der späteren literarischen und literaturkritischen Produktion zu finden?

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης / Πανεπιστήμιο Φρανκφούρτης

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΠΛΑΝΗΣΗΣ ΣΕ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Ορυχεία και σπηλιές αλλά και απύθμενα βάθη λειτουργούν στη ρομαντική λογοτεχνία ως σκηνικά μιας πραγματικότητας αόρατης στο γυμνό μάτι. Ο πλούσιος συμβολισμός της ρομαντικής φύσης επιτρέπει στον αναγνώστη να κοιτάξει στα παρασκήνια ενός κόσμου που βρίσκεται πέρα από τα όρια του συνειδητού και του ασυνείδητου. Χαρακτηριστικά της τέχνης και της λογοτεχνίας της εποχής είναι η υπέρβαση κάθε ορίου αλλά και η διαφυγή από το πολιτισμικό και κοινωνικό καθεστώς, τόσο χωρικά όσο και χρονικά. Η αδυναμία των ρομαντικών να νιώσουν πληρότητα στον περιορισμένο κόσμο της καθημερινότητάς τους γεννά έναν αόριστο, άσβεστο πόθο για το άγνωστο που εμφανίζεται σε όλα τα λογοτεχνικά κείμενα εκείνης της εποχής. Η ανάγκη που πηγάζει από αυτό τον πόθο ήταν άλλωστε αυτή που συντέλεσε και στη δημιουργία των έργων του Ρομαντισμού. Ως αντίδοτο στο αίσθημα ανεπάρκειας της καθημερινότητας παρουσιάζεται στα κείμενα αυτά η εναλλαγή, η συνεχής κίνηση και η ανανέωση στη σκέψη. Η δημιουργία μιας διαφορετικής πραγματικότητας αποδεικνύεται και για τους πρωταγωνιστές των ρομαντικών έργων ως άκρως αποπλανητική, όπως φαίνεται και μέσα από τα έργα: *Der Runenberg* (1804) του Ludwig Tieck, *Der goldne Topf* (1813/1814), *Das öde Haus* (1817) και *Die Bergwerke zu Falun* του E.T.A. Hoffmann και *Das Marmorbild* (1818) του Joseph von Eichendorff. Πρόκειται για νουβέλες του όψιμου Ρομαντισμού με πρωταγωνιστή έναν έφηβο που αποπλανείται από έναν θηλυκό πειρασμό. Η παρούσα έρευνα βασίζεται στη διαπίστωση ότι, παρότι φαινομενικά υπάρχει *θύτης*, η προδιάθεση για την αποπλάνηση ενυπάρχει μέσα στο ίδιο το *θύμα*. Οι ήρωες τελικά αποπλανούνται από

την ίδια τους την εικόνα χρησιμοποιώντας τη φύση και τη γυναίκα απλώς ως μέσο. Η αναφορά στη μυθική φιγούρα του Νάρκισσου είναι προφανής σε κάθε μια από τις ιστορίες, αφού οι ήρωες, όταν κοιτάζουν το αντικείμενο του πόθου τους, δεν βλέπουν παρά τον εαυτό τους. Άλλωστε, όπως διαπίστωσε και ο πρώιμος ρομαντικός August Wilhelm Schlegel, «Dichter sind doch immer Narcisse», δηλαδή «οι ποιητές είναι πάντα Νάρκισσοι».

CHRISTINA SERAFIM

Aristoteles Universität Thessaloniki / Johann Wolfgang Goethe Universität-Frankfurt am Main

VARIATIONEN DER VERFÜHRUNG. AM BEISPIEL AUSGEWÄHLTER ERZÄHLUNGEN DER DEUTSCHEN ROMANTIK

Bergwerke und Höhlen, aber auch Wassertiefen dienen der romantischen Literatur als Bühnen für die Inszenierung einer Wirklichkeit, die mit dem bloßen Auge nicht erkannt werden kann. Ihre reichhaltige Symbolik lässt den Rezipienten hinter die Kulissen einer bekannten Welt schauen, um einer jenseits der Schwelle zwischen Bewusstsein und Unbewusstem liegenden Wirklichkeit entgegenzutreten. Charakteristisch für die Kunst und Literatur dieser Zeit ist die Tendenz zur Überschreitung aller Grenzen und dies ist als Ausbruch aus vorgegebenen, kulturell begründeten Ordnungen zu verstehen. Das romantische Ungenügen am Begrenzten und Endlichen entzündet eine unbestimmte und daher nicht zu stillende Sehnsucht, deren Ausdruck in geradezu allen literarischen Texten dieser Zeit innewohnt. Das Bedürfnis, das aus dieser unendlichen Sehnsucht erwächst, ist die Grundlage für den romantischen Schaffensprozess. Resultat eines solchen Kompensationsversuchs, der sich gegen das Ungenügen der Normalitätserfahrung richtet, ist Mannigfaltigkeit, Abwechslung und Unregelmäßigkeit, Bewegung und vor allem ständige Veränderung und Erneuerung, die sich in dem Denken und den literarischen Texten der Romantik manifestiert. Die Konstruktion einer anderen Wirklichkeit erweist sich auch für die Protagonisten der romantischen Werke als höchst verführerisch, wie sich an den folgenden Verführungsgeschichten aufzeigen lässt: *Der Runenberg* (1804) von Ludwig Tieck, *Der goldne Topf* (1813/1814), *Das öde Haus* (1817) und *Die Bergwerke zu Falun* (1819) von E.T.A. Hoffmann und *Das Marmorbild* (1818) von Joseph von Eichendorff. Es handelt sich bei allen Texten um Märchenovellen aus der Spätromantik mit einem männlichen Adoleszenten als zentrale Gestalt, der von einer weiblichen Figur herausgefordert wird. Die These, auf die der vorliegende Beitrag basiert, ist, dass im Protagonisten selbst das Potential verborgen ist, um verführt zu werden und somit in Bezug auf den Akt der Verführung kaum die Rede von einem *unschuldigen Opfer* und einem *vermeintlichen Täter* sein kann. Die Gestalt des Narziss ist dabei in allen fünf romantischen Hauptfiguren wieder zum Leben erweckt. Mögen die narzisstisch veranlagten Helden ihre angehimmelten Frauenfiguren noch so sehr zu Idealen erheben, sie bleiben dennoch niemals mehr als Projektionsflächen der männlichen Begierde und ihrer

Selbstverliebtheit. Wie einst auch August Wilhelm Schlegel 1798 pointiert zu formulieren wusste: „Dichter sind doch immer Narcisse.“

ΓΙΟΑΧΙΜ ΤΑΪΖΕΝ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

«ΚΑΙ ΖΗΣΑΝ ΑΥΤΟΙ ΚΑΛΑ ...». Ο LUDWIG UHLAND ΓΙΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Εκκινώντας από δύο όχι πολύ γνωστά μικρά κείμενα ενός σχεδόν άγνωστου στην Ελλάδα συγγραφέα, θέτω το ερώτημα τι απέγινε ένας ρομαντικός συγγραφέας που δεν αποχαιρέτησε, όπως άλλοι, τα εγκόσμια πολύ νωρίς. Ο συγγραφέας είναι ο Ludwig Uhland, τα δύο κειμενάκια έχουν προγραμματικούς τίτλους και είναι πράγματι προγραμματικά, παρά τη μικρή εμβέλειά τους. Είναι γραμμένα στην ηλικία των 19, 20 ετών (όπως αρμόζει σ' έναν ρομαντικό) κι έχουν μάλλον προσωπικό χαρακτήρα: *Περί αντικειμενικής και υποκειμενικής ποίησης*, δημοσιευμένο από τα κατάλοιπα, και *Περί του ρομαντικού*, δημοσιευμένο στο χειρόγραφο εκδιδόμενο *Κυριακάτικο φύλλο για καλλιεργημένους αναγνώστες*. Το λογοτεχνικό έργο του Uhland τυγχάνει σήμερα ελάχιστης προσοχής από τη φιλολογία. Παρόλα αυτά έργο του νηφάλιου, υπεύθυνου Σουηβού μάς επιτρέπει να καταδείξουμε με ιδιαίτερη σαφήνεια την απτή κληρονομιά που μας άφησε ο Ρομαντισμός, ακόμα κι αν εδώ ακριβώς πρέπει να αναζητηθούν τα αίτια που οδήγησαν στην απαξίωση του κινήματος κατά τον 19ο αιώνα.

JOACHIM THEISEN

Universität Athen

"UND WENN SIE NICHT GESTORBEN SIND ..." UHLAND ZUM BEISPIEL

Ausgehend von zwei kaum bekannten Textchen eines hiezulande fast völlig unbekanntem Autors frage ich, was aus einem Romantiker werden konnte, wenn er nicht, wie andere, allzu früh das Zeitliche segnete. Der Autor ist Ludwig Uhland, die beiden Textchen haben programmatische Titel und sind programmatisch, trotz ihrer geringen Reichweite, mit 19, 20 Jahren geschrieben (wie sich das für einen Romantiker gehört) und eher persönlich: "Über objektive und subjektive Dichtung", erst aus dem Nachlass veröffentlicht, und "Über das Romantische" aus dem handschriftlich vervielfältigten "Sonntagsblatt für gebildete Stände". Uhlands literarisches Werk findet in der Wissenschaft heutzutage kaum noch Beachtung. Dennoch lässt sich gerade an ihm, schwäbisch, nüchtern und verantwortungsvoll, das wirklich handfeste Erbe der Romantik besonders deutlich zeigen, auch wenn sie eben dadurch im 19. Jahrhundert in argen Misskredit geraten musste.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΤΣΙΑΒΟΥ

Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο

Η ΣΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ F. SCHLEGEL *LUCINDE*

Το μυθιστόρημα *Lucinde* του F. Schlegel, που προκάλεσε ποικίλες και έντονες αντιδράσεις όταν εκδόθηκε, συνοψίζει μεν την προγραμματική του συγγραφέα σε σχέση με τις αντιλήψεις του ως προς τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα της ποίησης, παρουσιάζει δε έντονο ενδιαφέρον ως προς τις εκδηλώσεις της σωματικότητας από ιστορικοπολιτισμική και πολιτική άποψη. Πέραν της κεντρικής θέσης που παραχωρεί στην αγάπη και τις εκφάνσεις της, το έργο παραπέμπει στην αισθητική της σωματικότητας και της θηλυκότητας, όπως την αντιλαμβάνονταν ο Schlegel. Παρόλο που η *Lucinde* αντιμετωπίστηκε κριτικά από τη φεμινιστική θεωρία ως έργο με επιφανειακά μόνο στοιχεία χειραφέτησης, η εκεί αναφερθείσα σωματικότητα συμβάλλει στο γυναικείο κίνημα που τότε βρισκόταν στα σπάργανά του. Δεδομένης της λειτουργίας της λογοτεχνίας και του επικουρικού ρόλου της στη διαμόρφωση της προσωπικής και της συλλογικής συνείδησης, μπορεί να θεωρηθεί, ότι η κοινωνική και πολιτική διάσταση της σωματικότητας που θεματοποιείται σε αυτό το έργο λειτούργησε ως προπομπός του γυναικείου κινήματος και προετοίμασε το έδαφος για αυτό.

EVANGELIA TSIABOU

Griechische Fernuniversität Patras

KÖRPERLICHKEIT IN F. SCHLEGELS *LUCINDE*

F. Schlegels Aufruhr erzeugender Roman *Lucinde* mag seine Anschauungen in Bezug auf das Konzept der progressiven Universalpoesie darbieten, er ist aber außerdem besonders aufschlussreich für die Manifestationen des Körpers aus kulturhistorischer und politischer Sicht. Der zentrale Stellenwert der Liebesproblematik und deren psychologische Implikationen stehen außer Frage. Darüber hinaus weist das Werk auch auf die Schlegelsche Ästhetik der Körperlichkeit und der Weiblichkeit hin. Obschon *Lucinde* von der feministischen Literaturtheorie als nur scheinbar emanzipatorisch kritisiert wurde, leistet die darin mittelbar thematisierte Körperlichkeit einen bedeutsamen Beitrag für die aufkommende Frauenbewegung. Angesichts der bei der persönlichen und kollektiven Bewusstseinsbildung konstitutiven Funktion der Literatur erhebt die körpersoziale und politische Dimension der Körperlichkeit dieses Romans Anspruch auf ihre Charakterisierung als Vorbote der emanzipatorischen Versuche.

ΜΑΡΚΟ ΧΙΛΕΜΑΝ

Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ: ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ FRIEDRICH SCHILLER ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα ο Schiller δεν αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού μόνο ως μεγάλος ευρωπαϊός λογοτέχνης και στοχαστής, αλλά επίσης και ως υπόδειγμα «ρομαντικού» ποιητή. Αυτή η εικόνα επηρεάζει και την ελληνική του πρόσληψη, οδηγώντας πολλούς ποιητές να ταυτιστούν με το παράδειγμά του, και έτσι να αρθρώσουν τις προσδοκίες τους σχετικά με τον ρόλο που επιδιώκουν να παίξουν στη δική τους κοινωνία. Η παρούσα ανακοίνωση σκοπεύει να φωτίσει τις διαστάσεις αυτού του θέματος μέσα από την πρόσληψη του γνωστού ποιήματος *Η Διανομή της Γης* (*Die Teilung der Erde*) το οποίο πραγματεύεται τη θέση του ποιητή σε σύγκριση με τα χειρωνακτικά επαγγέλματα που κυριαρχούν τον κόσμο. Η επιτυχία αυτού του κειμένου στον ελληνικό πνευματικό κόσμο μαρτυρείται από τις πολυάριθμες μεταφράσεις και διασκευές του, οι οποίες συνδέονται με σημαντικά ονόματα των ελληνικών γραμμάτων όπως ο Άγγελος Βλάχος, ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής και ο Κωστής Παλαμάς. Μεταφράζοντας και ερμηνεύοντας το ποίημα του Schiller, στους έλληνες ομοτέχνους του δίνεται η ευκαιρία αφενός να αποκαλύψουν την επικοινωνία τους με τον γερμανό ποιητή και αφετέρου να εκθέσουν τις δικές τους ιδέες περί ποίησης και ποιητών.

MARCO HILLEMANN

Freie Universität Berlin

DER DICHTER UND DIE WELT: ÜBER DIE REZEPTION EINES GEDICHTES VON FRIEDRICH SCHILLER IM KONTEXT DER GRIECHISCHEN ROMANTIK

Während des 19. Jahrhunderts wird Friedrich Schiller nicht nur als großer europäischer Literat und Denker bewundert, sondern gleichermaßen als Muster des ‚romantischen‘ Dichters. Dieses Bild wirkt sich auch auf seine griechische Rezeption aus, indem es viele Dichter dazu animiert, sich mit seinem Vorbild zu identifizieren und dergestalt die Erwartungen in Bezug auf die Rolle zu formulieren, die sie selbst in ihrer Gesellschaft spielen wollen. Der vorliegende Vortrag zielt darauf ab, die Aspekte dieses Phänomens anhand der Rezeption des bekannten Gedichtes *Die Teilung der Erde* zu beleuchten, das die Stellung des Poeten im Vergleich zu den praktischen Berufen behandelt, an welche die Erde zuvor verteilt wurde. Den Erfolg dieses Textes in der griechischen Geisteswelt bezeugen die zahlreichen Übersetzungen und Bearbeitungen, welche von bedeutenden griechischen Literaten wie Angelos Vlachos, Alexandros Rizos Rangavis und Kostis Palamas stammen. Durch die interpretatorische Aneignung des Gedichtes erhalten Schillers griechische Kollegen zum einen die Gelegenheit, ihr Verhältnis zu dem deutschen Dichter aufzuzeigen, zum anderen ihre eigenen Überlegungen über die Rolle von Dichtung und Dichtern darzulegen.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΟΥΡΝΑΖΙΔΗ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ NOVALIS *HEINRICH VON OFTERDINGEN*

Το θέμα της ανακοίνωσης είναι το μυθιστόρημα *Heinrich von Ofterdingen* του ρομαντικού ποιητή Novalis εστιάζοντας ιδιαίτερα στην ερμηνευτική διάσταση του ονείρου. Το έργο του Novalis ξεκινά με την περιγραφή μιας ονειρικής κατάστασης, στην οποία η διαφορά μεταξύ εμπειρίας και φαντασίας, πραγματικότητας και ονείρου καταρρέουν με προγραμματικό τρόπο. Το όνειρο του ήρωα Heinrich χαρακτηρίζεται από μια πολυσημία, όπως κίνδυνος, έρωτας, χωρισμός και τελική επιστροφή στο βασίλειο του φωτός. Η υπόθεση του μυθιστορήματος αποτελείται από συμβολικές εικόνες, οι οποίες αποκαλύπτουν στον ήρωα τις μυστικές δυνάμεις της φύσης, τις υποσχέσεις του έρωτα αλλά και τις πλευρές της προσωπικής του βιογραφίας, που ολοκληρώνεται με ενδελεχή τρόπο. Το όνειρο στο έργο του Novalis ακολουθεί το αισθητικό πρόγραμμα και το φιλοσοφικό αίτημα του Ρομαντισμού, σύμφωνα με το οποίο ο κόσμος πρέπει να γίνει ρομαντικός. Το έργο καταδεικνύει τα όρια του ονείρου, καθώς επίσης και τη μετάβαση του ήρωα από την πραγματική ζωή στη φανταστική σφαίρα του ονείρου και την επιστροφή στην κατάσταση του ξύπνιου. Επειδή ακριβώς η κατάσταση του ύπνου και του ονείρου καθίστανται γλώσσα, αποκωδικοποιείται με αλληγορικό τρόπο το όνειρο και εξακολουθεί να δρα και μετά το πέρας του ως νοσταλγία και ανάμνηση. Το όνειρο ως γλωσσικό σύστημα κατευθύνει τους περίπλοκους κόσμους των σημείων και επιτρέπει στον ήρωα τη μετάβαση στη σφαίρα του άγνωστου μυστηρίου.

ANASTASIA CHOURNAZIDI

Universität Athen

DIE ALLEGORIE DES TRAUMS IM WERK VON NOVALIS *HEINRICH VON OFTERDINGEN*

Thema des Beitrags ist Novalis' *Heinrich von Ofterdingen* und die hermeneutische Dimension des Traums. Der Roman beginnt mit der Beschreibung eines Traum-Zustands, in dem die Differenz zwischen sinnlicher Erfahrung und Imaginärem, Realität und Traum auf programmatische Weise kollabiert. Der Traum des Helden Heinrich besteht aus einer Polysemie, aus Gefahr, Lust, Trennung, Tod, Eros und der endgültigen Rückkehr des Helden ins Reich des Lichtes. Die Handlung des Romans beinhaltet symbolische Bilder, die die Funktion haben, dem Helden die geheimnisvollen Kräfte der Natur zu offenbaren, die Verheißungen des Eros, aber auch die Seiten seiner persönlichen Biografie, die unter dem Gesetz der Entelechie erfüllt wird. Der Traum im Werk von Novalis folgt dem ästhetischen Programm und dem philosophischen Postulat der Romantik, dass die Welt romantisiert werden soll. Das Werk benennt die Grenzen des Traums sowie den Übergang des Helden von dem Wachzustand in den Zustand des Schlafes und des Traums und zurück ins wirkliche Leben. Eben weil dieser Zustand des Traums Sprache wird, lässt sich der Traum allegorisch dechiffrieren und wirkt in der Sphäre der Wirk-

lichkeit als Sehnsucht und Erinnerung. Der Traum als sprachliches System regelt die komplizierten Zeichenwelten des Imaginären und erlaubt dem Helden den Übergang in die Sphäre des unbekanntes Mysteriums.

ΣΥΝΕΔΡΟΙ

- Αλεξιάδης Μηνάς Ι. - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *minasialex@theatre.uoa.gr*
Άρντ Αντρέας - Πανεπιστήμιο Χούμπολντ Βερολίνου - *a.e.arndt@gmx.de*
Αυγερινού Σοφία - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *sophiavger@yahoo.gr*
Βάιτς Μίχαελ - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *michaweitz@aol.com*
Δασκαρόλη Τάνια - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *tdaskarol@gs.uoa.gr*
Ιωαννίδης Κώστας - Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - *kioanidi@cc.uoi.gr*
Καρακάση Κατερίνα - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *katerina.karakassi@gmail.com*
Καρύδας Δημήτρης - Πανεπιστήμιο Χούμπολντ Βερολίνου - *id_phil@hotmail.de*
Κοτσιαρός Κωνσταντίνος - Ιόνιο Πανεπιστήμιο - *konstantinoskotsiaros@gmail.com*
Λασκαρίδου Όλγα - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *olaskar@gs.uoa.gr*
Λειβαδιώτης Μιχαήλ - Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου - *michail@leivadiotis.eu*
Λίντινγκερ Στέφαν - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *slindinger@gs.uoa.gr*
Μπέννινγκ Βίλχελμ - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *wbenning@gs.uoa.gr*
Μπόσε Χάινριχ - Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ *heinrich.bosse@germanistik.uni-freiburg.de*
Μπρούνερ Μαρία - Ανώτατη Παιδαγωγική Ακαδημία Σβέμπις-Γκμουντ - *maria.brunner@ph-gmuend.de*
Νάγκελσμυτ Ίλζε - Πανεπιστήμιο Λειψίας - *nagelsch@uni-leipzig.de*
Ξηροπαΐδης Γεώργιος - Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών - *gexi@gs.uoa.gr*
Πάγκαλος Ιωάννης - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - *pagkalos@del.auth.gr*
Ρασιδάκη Αλεξάνδρα - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - *alrasid@del.auth.gr*
Ρένερ Χένκε Ούρσουλα - Πανεπιστήμιο Ντούισμπουργκ- Έσσην - *ursula.renner@uni-duisburg-essen.de*
Σαγκριώτης Γεώργιος - Πανεπιστήμιο Φρανκφούρτης και Πανεπιστήμιο Αθηνών - *geosagriotis@hotmail.com*
Σεραφείμ Χριστίνα - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Πανεπιστήμιο Φρανκφούρτης - *christina_serafim@hotmail.com*
Τάιζεν Γιοάχιμ - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *jtheisen@gs.uoa.gr*
Τσιαβού Ευαγγελία - Σχολή Ναυτικών Δοκίμων και Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο - *etsianou@hotmail.com*
Χίλεμαν Μάρκο - Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βερολίνου - *marco.hillemann@gmail.com*
Χουρναζίδη Αναστασία - Πανεπιστήμιο Αθηνών - *achournazidi@yahoo.com*

TAGUNGSTEILNEHMER

Alexiadis Minas I. - Universität Athen- *minasalex@theatre.uoa.gr*

Arndt Andreas - Humboldt Universität zu Berlin - *a.e.arndt@gmx.de*

Avgerinou Sofia - Universität Athen - *sophiavger@yahoo.gr*

Benning Wilhelm - Universität Athen - *wbenning@gs.uoa.gr*

Bosse Heinrich - Albert-Ludwigs-Universität Freiburg - *heinrich.bosse@germanistik.uni-freiburg.de*

Brunner Maria - Pädagogische Hochschule Schwäbisch-Gmünd -*maria.brunner@ph-gmuend.de*

Chournazidi Anastasia - Universität Athen - *achournazidi@yahoo.com*

Daskaroli Tania - Universität Athen - *tdaskarol@gs.uoa.gr*

Hillemann Marco - Freie Universität Berlin - *marco.hillemann@gmail.com*

Ioannidis Konstantinos - Universität Ioannina. - *kioanidi@cc.uoi.gr*

Karakassi Katerina - Universität Athen - *katerina.karakassi@gmail.com*

Karydas Dimitris - Humboldt Universität zu Berlin - *id_phil@hotmail.de*

Kotsiaros Konstantinos - Ionische Universität Korfu - *konstantinoskotsiaros@gmail.com*

Laskaridou Olga - Universität Athen - *olaskar@gs.uoa.gr*

Lindinger Stefan - Universität Athen - *slindinger@gs.uoa.gr*

Leivadiotis Michail- Freie Universität Berlin - *michail@leivadiotis.eu*

Nagelschmidt Ilse - Universität Leipzig - *nagelsch@uni-leipzig.de*

Pangalos Ioannis - Aristoteles Universität Thessaloniki - *pagkalos@del.auth.gr*

Rassidakis, Alexandra - Aristoteles Universität Thessaloniki - *alrasid@del.auth.gr*

Renner Henke Ursula - Universität Duisburg-Essen - *ursula.renner@uni-duisburg-essen.de*

Sagriotis Georgios - Johann Wolfgang Goethe Universität-Frankfurt a. M. - Universität Athen - *geosagriotis@hotmail.com*

Serafim Christina - Aristoteles Universität Thessaloniki - Johann Wolfgang Goethe Universität-Frankfurt am Main - *christina_serafim@hotmail.com*

Theisen Joachim - Universität Athen - *jtheisen@gs.uoa.gr*

Tsiavou Evangelia - Griechische Fernuniversität Patras - *etsiavou@hotmail.com*

Weitz Michael - Universität Athen - *michaweitz@aol.com*

Xiropaidis Georg - Kunsthochschule Athen - *gexi@gs.uoa.gr*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ / NOTIZEN

Το Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α. γιορτάζει το 2012 τα 35 χρόνια από την ίδρυσή και σε αυτό το πλαίσιο διοργανώνει το διεθνές συνέδριο με τίτλο «Γερμανικός Ρομαντισμός. Πρόσληψη και Κριτική».

Der Fachbereich für Deutsche Sprache und Literatur der Universität Athen feiert 2012 sein 35jähriges Jubiläum! In diesem Rahmen findet die literaturwissenschaftliche Konferenz unter dem Titel „Deutsche Romantik. Transformationen und Transgressionen“ statt.

Οργανωτική επιτροπή / Organisationkomitee:

Κατερίνα Καρακάση / Katerina Karakassi /

Αναστασία Αντωνοπούλου / Anastasia Antonopoulou - Μίχαελ Βάιτς / Michael Weitz - Αναστασία Δασκαρόλη / Anastasia Daskaroli - Όλγα Λασκαρίδου / Olga Laskaridou - Κατερίνα Μητραλέξη / Katherina Mitrallexi -- Εύη Πετροπούλου / Evi Petropoulou - Γιόαχιμ Τάιζεν / Joachim Theisen

www.gs.uoa.gr

